

Multikulturní výchova v globalizovaném světě

Bc. Gabriela Procházková

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Gabriela Procházková**
Osobní číslo: **H140332**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Multikulturní výchova v globalizovaném světě**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti globalizace světa, multikulturní výchovy ve školním prostředí a její realizace.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BALVÍN, Jaroslav. Rubikova kostka, Multikulturalita. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2007. ISBN 80-903727-2-4.

MOREE, Dana. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2008. ISBN 978-80-86961-61-3.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova, Příručka (nejen) pro učitele. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova, Teorie-praxe-výzkum. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2.

ŠISKOVÁ, Tatjana. Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

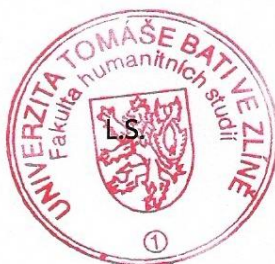
1. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 19. 1. 2016

Prodišková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou multikulturní výchovy v globalizovaném světě. Pozornost je věnována multikulturalismu v cizích zemích – USA, Kanada, Austrálie a v Evropě. Velký prostor je vyhrazen multikulturní výchově v České republice a problémům s její realizací.

Praktická část je zaměřena na kvantitativní výzkum, který se zabývá stavem povědomí o multikulturní výchově a zda multikulturní výchova napomáhá k lepšímu postoji k etnickým menšinám.

Klíčová slova: diskriminace, kultura, multikulturalismus, multikulturní výchova, národnostní menšina, rasismus.

ABSTRACT

This thesis deals with the issue of multicultural education in a globalized world. Attention is paid to multiculturalism in foreign countries - USA, Canada, Australia and Europe. A large space is reserved for multicultural education in the Czech Republic and problems with its implementation.

The practical part is focused on quantitative research, which deals with the state of awareness of multicultural education and multicultural education that encourages a healthier attitude to ethnic minorities.

Keywords: discrimination, culture, multiculturalism, multicultural education, ethnic minority, racism.

Děkuji panu doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za velmi užitečnou odbornou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.1 STAV ZKOUMANÉHO TÉMATU V LITERATUŘE	12
1.2 VZTAH MULTIKULTURNÍ VÝCHOVY K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	13
1.3 ZÁKLADNÍ POJMY SPOJENÉ S MULTIKULTURNÍ VÝCHOVOU	14
2 MULTIKULTURALISMUS VE SVĚTĚ	21
2.1 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA V GLOBALIZOVANÉM SVĚTĚ	21
2.2 SMĚRY A PŘÍSTUPY MULTIKULTURNÍ VÝCHOVY	24
2.3 MULTIKULTURALISMUS V ZAHRANIČNÍCH ZEMÍCH	28
3 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU ČR	36
3.1 HISTORIE	36
3.2 SOUČASNÝ STAV MULTIKULTURNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČR.....	38
3.3 PROBLÉMY S REALIZACÍ MULTIKULTURNÍ VÝCHOVY	43
II PRAKTICKÁ ČÁST	47
4 POSTOJE VEŘEJNOSTI K MULTIKULTURNÍ VÝCHOVĚ A NÁRODNOSTNÍM MENŠINÁM	48
4.1 CÍL VÝZKUMU	48
4.2 HYPOTÉZY.....	48
4.3 TECHNIKA VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ SOUBOR	48
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	50
5.1 ANALÝZA DAT.....	50
5.2 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	65
5.3 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	68
ZÁVĚR	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
SEZNAM TABULEK	74
SEZNAM GRAFŮ	75
SEZNAM PŘÍLOH	76

ÚVOD

V dnešní době žijeme v rychle se proměňující globální a multikulturní společnosti. Tato společnost se potýká s názorovou, kulturní i náboženskou odlišností. Multikulturalita zahrnuje otázky a problémy, které souvisí se soužitím různých kultur v jedné společnosti. Nejedná se o nový fenomén, existovala v každé společnosti. Dnešní postmoderní multikulturalita usiluje o veřejné uznání a odlišné kulturní vzorce, které v současné společnosti existují a mohou se v evropském prostoru legitimně projevovat. Koncept multikulturality s sebou přináší problémy praktické, filozofické i normativní a má své odpůrce i příznivce. V kulturně vyspělé společnosti, která dodržuje lidská práva, by neměla být však žádná kulturní a náboženská identita jedinou možnou volbou.¹

Multikulturní vzdělávání umožňuje člověku rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné. Multikulturní výchova a vzdělávání vedou k tomu, aby se vytvořily respektující vztahy mezi různými kulturami, aby bylo možno vyhnout se negativním událostem, ke kterým dochází v multikulturních společnostech, nikoliv pouze v majoritní skupině – jako například odmítání menšinové skupiny (rasismus, xenofobie), ale také mezi menšinami, jako je asimilace, akulturace, ztráta kulturních hodnot, ztráta individuální identity, opovrhování vlastní kulturou, násilná integrace a adaptace.

Multikulturní výchova by měla být přítomna ve všech oblastech vzdělávání, protože rozvíjí universální hodnoty jako je tolerance a solidarita, založené na poznání vlastní kultury a k porozumění jiným kulturám. Znamená respektování rostoucí kulturní rozmanitosti a otevírá cestu různým způsobům života, myšlení a chápání světa.²

Teoretická část má přinést poznatky z oblasti multikulturality a multikulturní výchovy. První kapitola je věnována teoretickým východiskům ze studia literatury a popisuje vztah multikulturní výchovy k sociální pedagogice. Dále jsou popsány a vysvětleny základní pojmy související s problematikou multikulturní výchovy. Další kapitola se vztahuje k světovému multikulturalismu, jsou zde popsány směry a přístupy multikulturní výchovy a multikulturalismus v Evropě, USA, Kanadě a Austrálii. Poslední kapitola přináší historii

¹ Balvín, Jaroslav. Rubikova kostka Multikulturalita. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2007, s. 54.

² Mezikulturní programy. Globální výchova a vzdělávání. Praha: AFS, 1999, s. 64.

multikulturní výchovy v České republice, její současný stav ve vzdělávacím systému a problémy s realizací multikulturní výchovy.

V praktické části je vyhodnocen kvantitativní výzkum, který byl realizován za pomoci dotazníkové metody. Výzkum se zabývá otázkou o stavu povědomí společnosti o multikulturní výchově, vnímání národnostních menšin v České republice a zabývá se také otázkou, zda multikulturní výchova napomáhá k lepšímu postoji k etnickým menšinám.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Stav zkoumaného tématu v literatuře

Multikulturní výchova se neustále rozvíjí a tím se rozšiřuje i počet literatury, týkající se této problematiky. Pro naši práci jsme vybrali tři literární díla, zabývající se tímto tématem. Prvním z děl je **Multikulturní výchova (2006)** od Jana Průchy, jedná se o českého autora, který se tímto tématem zabývá i v mnoha svých dalších publikacích. Průcha je zakladatelem České asociace pedagogického výzkumu, působí také v mezinárodních vědeckých organizacích a redakčních radách odborných časopisů. Další jeho knihy jsou například *Moderní pedagogika*, *Vzdělávání a školství ve světě* atd. Kniha *Multikulturní výchova* je zaměřena na soužití lidí z různých etnických, rasových a kulturních skupin, které jsou v dnešní době velice naléhavé. Tato příručka vychází z požadavků, které na učitele a žáky klade Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, ve kterém je multikulturní výchova zařazena jako průřezové téma. Autor objasňuje teorii a praxi multikulturní výchovy na příkladech a výzkumech z českého prostředí a ze zahraničí. Kniha je určena učitelům a studentům pedagogických oborů, pracovníkům ve školství a širší veřejnosti. Do textu jsou zařazeny ilustrační rámce, ve kterých jsou uvedeny praktické příklady nebo výsledky výzkumů.

Dalším dílem, které bude uvedeno, je **Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci (2005)**. Autorem je Giovanni Sartori, italský politolog a filozof. V této knize autor řeší otázku migrační vlny směřující do Evropy, krizi amerického tavicího kotlíku, které obnovily politickou teorii, jejímž motivem je dobrá společnost. Autor se zabývá otázkou, do jaké míry může pluralitní společnost otevřít se kulturním nepřátelům, kteří ji odmítají.

An Introduction to Multicultural Education je kniha od James S. Banks (2008), ve které najdeme odpovědi na otázku, co je multikulturní výchova a jak ji realizovat ve školním prostředí. Zabývá se tedy teorií i praxí, popisuje možnosti reformy a zabývá se teoretickými, filozofickými otázkami v multikulturní výchově. Kniha popisuje postupy, které lze použít ve výchovných programech multikulturní výchovy.

Literatura multikulturalismu je velmi rozsáhlá, existuje mnoho publikací, jak od českých autorů, tak i od zahraničních, které jsou v dnešní době ve velké míře přeloženy

do českého jazyka, to je dáno i tím, že pojem multikulturalismu se dostal do většiny zemí světa a je to v dnešní společnosti hodně diskutované téma.

1.2 Vztah multikulturální výchovy k sociální pedagogice

Sociální pedagogika je vymezena jako pedagogická disciplína, která se zabývá širokým okruhem problémů spjatých s výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny. Tyto skupiny mohou být příslušníci národnostních menšin v České Republice.³

Sociální pedagogiku můžeme také popsat, jako disciplínu, která zahrnuje makrosociální hlediska výchovy. Mezi ně také patří povaha společnosti, kulturní a politický stav, uznávané hodnoty a ty jsou v interkulturním prostředí velmi rozmanité.⁴

Multikulturální výchova čerpá poznatky, zkušenosti a inspiraci z mnoha vědních disciplín. Některými je přímo determinována, tyto obory určují směr multikulturální výchovy a její fungování bez těsné vazby na tyto disciplíny není možné. Takovými vědními obory jsou hlavně pedagogika, sociologie a kulturní antropologie.

Pedagogiku můžeme považovat za základní či výchozí vědu, která multikulturální výchovy utváří. Pedagogika tvoří jakýsi obecný rámec multikulturální výchovy. Pedagogika se zaměřuje především na zkoumání žáka, učitele, školu. Stejně tak jako multikulturální výchova. Multikulturální výchova působí z velké části na postoje žáka. Multikulturální výchova si klade za cíl dosažení kognitivních změn osobnosti žáka, aby jeho jednání dosáhlo požadavků na fungující a pozitivní soužití v multikulturální společnosti.

Multikulturální výchova působí na jedince zasazeného do multikulturálního prostředí, neovlivňuje pouze jeho samotného, ale má dopad na fungování celé společnosti. Sociologie přináší multikulturální výchově celou řadu důležitých informací, které jsou potřebné k pochopení společenských zákonitostí a k uplatňování efektivního edukačního působení.⁵

³ Průcha, Jan. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003, s. 217-218.

⁴ Hradečná, Marie. Vybrané problémy sociální pedagogiky. Praha: Katedra pedagogiky Univerzity Karlovy, 1998, s. 7.

⁵ Hladík, Jakub. Multikulturální výchova. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006, s. 19-21.

Pokud chceme prozkoumat komplexně a z mnoha úhlů pohledu pojem multikulturality a multikulturní výchovy, pak není dobré vycházet pouze z jedné vědní disciplíny. Základním pohledem na toto téma je zkoumání pedagogické, protože hlavním předmětem je student jako příslušník různorodých kultur. Avšak i pedagogika je rozdělena na řadu vědních disciplín, není to jen pedagogika všeobecná, ale také pedagogika sociální, speciální, volného času a pedagogika multikulturní výchovy.⁶

1.3 Základní pojmy spojené s multikulturní výchovou

Multikulturní výchova, multikulturalismus

Multikulturní výchova je většinou chápána tak, že je to především záležitost pedagogická. Žáci a studenti ve školách, ale i dospělí v různých formách mimoškolního vzdělávání. Mají získávat poznatky a postoje, které je připravují pro chápání a tolerování příslušníků jiných kultur. To je ovšem velmi zúžené pojetí, opomíjí, že multikulturní výchova je se dnes rozvíjí jako oblast vědecké teorie a výzkumu.⁷

V současné době jsou i další termíny, které jsou velmi blízké multikulturní výchově. Například interkulturní výchova je termín souběžně užívaný jako synonymum k multikulturní výchově. Je používán často v mezinárodní vědecké komunikaci, dále se uplatňuje v německé jazykové oblasti a v Polsku. Dále to mohou být termíny interetnická nebo multietnická výchova, dále je možné se setkat s termíny mezinárodní výchova, globální výchova a výchova k světovému občanství.⁸

Multikulturalismus představuje pozitivní koexistenci různých společenských a kulturních skupin se specifickými systémy institucí, tradic, významů, postojů a hodnot na území jednoho politického celku. V rámci multikulturního soužití by měly být respektovány kulturní zvláštnosti jednotlivých skupin a měla by být respektována jejich kulturní identita a příslušníci těchto skupin by měli mít stejná práva a povinnosti vůči státu, ve kterém žijí. Multikulturalismus znamená také úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující-

⁶ Balvín, Jaroslav. *Andragogika a filozofie V aplikaci na romskou kulturu*. Praha: Hnutí R, 2011. str. 63-64.

⁷ Průcha, Jan. *Multikulturní výchova: Terori-praxe-výzkum*. Praha: ISV, 2001, s. 13.

⁸ Průcha, Jan. *Multikulturní výchova: Terori-praxe-výzkum*. Praha: ISV, 2001, s. 20.

cí množství odlišných sociokulturních skupin. Soužití je založeno na principech tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce. Důležitou složkou a nástrojem multikulturalismu je interkulturní výchova.⁹

Co kultura v multikulturalismu vlastně znamená? Předpona multi - neznačí jen vyšší počet kultur, ale jejich rozdílnost. Multikulturalismus produkuje odlišnosti tím, že zviditelňuje rozdíly a posiluje je. Kulturu v multikulturalismu chápeme jako kulturní tradici, jako identitu jazykovou, náboženskou, etnickou nebo i sexuální. Kulturou v multikulturalismu může být v podstatě každý, kdo se za kulturu sám prohlásí.¹⁰

Etnikum, etnické vědomí

Slovo etnikum pochází z řečtiny ze slova ethnos a znamenalo kmen nebo národ. V současné vědě se s pojmem etnikum setkáváme především v etnologické, kulturně-antropologické a sociologické literatuře. Termín etnikum je téměř synonymní s termínem etnická skupina. V české a evropské terminologii je však malé významové rozlišení. Etnikum je výraz označující společenství rozvinuté na úroveň národa, ale etnická skupina označuje společenství, která do úrovně národa nedospěla, například Romové v ČR. Etnická příslušnost je chápána jako projev vědomí o sounáležitosti jednotlivce či skupiny s určitou etnicitou. Komponenty etnicity se rozumí teritorium, jazyk, postoje, zvyklosti nebo hodnoty. V praxi je etnická příslušnost často ztotožňována s kategorií národnost.

Etnické vědomí je vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených komponentů nebo rodového původu. Je souhrnem názorů na původ, etnický prostor, historické osudy, postavení, místo etnika mezi ostatními etniky. Pojem etnické vědomí je v podstatě shodný s pojmem etnická identita.¹¹

⁹ Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR. Příručka pro zaměstnance veřejné správy. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, s. 78.

¹⁰ SARTORI, Giovanni. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Praha: Dokořán, 2005, s. 44.

¹¹ Průcha, Jan. Interkulturní psychologie. Praha: Portál, 2007, s. 50-52.

Stereotypy, předsudky a diskriminace

Jednou ze zvláštností multikulturní reality světa je to, že v ní hrají významnou roli předsudky a stereotypy. Tyto pojmy mají stejnou psychologickou podstatu, ale je účelné je rozlišovat, i když někteří odborníci v nich rozdíl nečiní. Někteří odlišují předsudky jako názory a postoje, které obsahují vesměs nepříznivý nebo nepřátelský kontext vůči jiným, zatímco stereotypy mohou být postoje neutrální, nebo dokonce obsahující příznivý, pozitivní vztah. Stereotyp nemusí mít rasistický podtext.

Stereotypy jsou mínění o třídách individuů, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovité způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují. Nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí. Při veškerém přemýšlení používáme kategorie, jež slouží k utřídění našich zkušeností, někdy však tyto kategorie vycházejí ze špatných či nedostatečných informací. Stereotypy lze tedy charakterizovat jako nespolehlivé a zjednodušené generace o všech členech skupiny, jež nerozlišují individuální rozdíly uvnitř skupiny.

Předsudky představují komplex nezdůvodněných postojů a stanovisek, které si lidé osvojují docela nenápadně pod vlivem prostředí, nebo je převezmou od nějaké autority. Předsudek je citově determinovaný soud, který je ve vzájemném vztahu s diskriminací. Jde o druh fixovaných a afektivně negativně založených postojů, podle kterých člověk často posuzuje jedince patřící k určité skupině negativně a bez individuálních zkušeností. Za racionální složku předsudku je považován především odlišný způsob života, včetně odlišných zvyků, chování a projevů.

Dále je tu vztah mezi předsudky a diskriminací. Chová-li někdo předsudky vůči příslušníkům jiného etnika či rasy, nedopouští se tím ještě diskriminace – ta se projevuje faktickým jednáním. Diskriminace znamená věcné rozlišování, jež znevýhodňuje jednu skupinu vůči druhé. Diskriminací tedy rozumíme proces odpírání příznivých příležitostí určité skupině či jednotlivci odlišných etnických, kulturních nebo rasových atributů. Diskriminace může být i pozitivní, znamená kladné úsilí, které podporuje členy menšinové skupiny a hájí jejich zájmy.¹²

¹² Ivanová, Kateřina. Multikulturní ošetřovatelství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 31-32.

Diskriminace v obecném smyslu představuje znevýhodněné zacházení. Ale pro potřeby právní úpravy bylo nutné, aby zákonodárce pojem diskriminace přesně vymezil, proto rozlišujeme diskriminaci přímou a nepřímou. Přímá diskriminace představuje méně výhodné zacházení s jednou nebo více osobami ve srovnání s jinou osobou nebo jinými osobami. Důvodem je určitý rys, kterým se diskriminovaná osoba vyznačuje. Například její rasa, původ, pohlaví, věk, apod., k nepřímé diskriminaci dochází tehdy, když je důsledkem aplikace nějakého předpisu, ustanovení nebo praxe, dochází ke znevýhodnění určité skupiny vymezené některým z diskriminačních důvodů, např. žen, Romů, Asiatů, muslimů apod. Diskriminace nepřímá se obtížně prokazuje a není většinou ani na první pohled zjevná a její oběti si své znevýhodnění ani neuvědomují.¹³

Kultura, kulturní identita

Kultura je termín, který v širokém smyslu vypovídá o něčem, čeho každý tvoří součást, ale pro což má každý vlastní definici. Kulturu často spojujeme s uměním a s Ministerstvem kultury (tedy je to něco, co má být veřejně podporováno, ale co je vyhrazeno pro několik málo vybraných jedinců a pro zvláštní příležitosti). Kultura je však ve skutečnosti mnohem více než jenom symfonie nebo obrazy – je to prostředí, ve kterém se vyvíjíme jako lidé, výraz všech aspektů života.

Kultura může být definována jako naše struktura náš osud, jako rámeček našeho bezpečí. Kultura jsou instituce, transakce, hodnoty, do kterých jsme ponořeny. Může být vyjádřena ve slovech nebo v činech a umožňuje nám zvládat obtížné umění přežívat jeden vedle druhého. Kultura je způsob, jakým mluvíme, pracujeme, tančíme, milujeme a jíme, a dokonce i to co jíme.

Kultura je lidský vzorec, který určuje povahu a hodnoty života skrze interakci s fyzickým prostředím.

¹³ Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR. Příručka pro zaměstnance veřejné správy. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, s. 5-6.

V multikulturním, nezávislém světě je kulturní identita utvářena složitým, často konfliktním a rozporuplným způsobem, protože kulturní vlivy, které na nás působí a kterým se musíme přizpůsobit, jsou rozmanité.

V každém případě je důležité ve vzájemně se obohacujícím procesu rozpoznat kulturní složky, které definují každou skupinu, a povzbuzovat možnosti rozvoje kulturní identity, která zahrnuje různé prvky.

Nesmíme zapomínat, že kulturní skupiny nejsou ani homogenní ani neměnné. Velká vnitřní různorodost vyplývá z faktu, že ne všichni příslušníci téže kultury ji zažívají stejným způsobem, neboť kulturní hodnoty jsou interpretovány různě podle ekonomické, společenské a politické situace každého jedince. Například Romové ze středních vrstev mohou opustit některé kulturní hodnoty, na kterých Romové z nižších vrstev stále lpí, a mohou naopak přijmout některé hodnoty neromské střední vrstvy. Můžeme říci, že uvnitř každé kultury existují subkultury a jedinec může patřit zároveň k několika z nich.

To u mnohých lidí často vyvolává vnitřní konflikt, pokud jsou v situaci, kdy si musí volit mezi dvěma kulturami. Tento konflikt může být řešen různými způsoby, podle příležitostí, které má jedinec k příklonu k jedné či druhé straně. Lze je i skloubit v co nejvyváženější možnou podobu. Pouze tehdy, když lidé dají najevo schopnost posuzovat složky své kultury a jasně a kriticky je analyzovat v daném historickém kontextu, začnou si uvědomovat, že kultura není nějaký objekt mimo kontrolu jejich příslušníků, ale že i oni sami ji definují, přetvářejí a mění svými vlastními kulturními identitami, které jsou dynamické a proměnlivé, tudíž konfliktní, přesto však neméně obohacující. Viděn tímto způsobem, není konflikt ani překážkou ani chaosem, ale naopak je faktorem, který dynamickým způsobem podporuje kulturní a společenské změny.¹⁴

Národ, národnostní menšina

Národ je skupina lidí charakterizovaná společnou řečí, kulturou, tradicemi a dějinami. Moderní pojem národ se vyvinul jako nástroj legitimování emancipačních snah měšťanstva. Zatímco dříve býval pojem vnímán etnicky, dnes je vnímán i politicky. Politický

¹⁴Mezikulturní programy. Globální výchova a vzdělávání. Praha: AFS, 1999, s. 66-70.

národ jsou občané státu nadaní politickými právy. Definice národa je obtížná a někteří autoři proto považují národ za pouhý intelektuální konstrukt, který ve skutečnosti neexistuje.¹⁵

Výraz národnostní menšina je používán k popsání širokého spektra různých skupin. Některé z těchto populací reprezentují různé vrstvy společnosti a nejsou koncentrovány na určitém teritoriu. Jiné patří k teritoriálním menšinám. Další charakteristikou je společenské postavení menšinové populace. Obvykle je toto postavení chápáno jako nižší než postavení většiny, přinejmenším na politické úrovni, ale například z hlediska kulturní úrovně může menšina považovat svůj status za vyšší než většina.¹⁶

Rasy, rasismus

Pojmem rasa se v jeho původním významu míní velká skupina lidí, kteří vykazují charakteristické vrozené, geneticky předávané znaky. Rasa je klasifikační jednotkou, do jednotlivých ras spadají nositelé přesně definovaných fyzických znaků (barva pleti, výška postavy, barva očí, atd.). Slovo rasa se stalo součástí lidského povědomí, běžné slovní zásoby. V tomto smyslu rasa představuje skupinu osob, která sama sebe vnímá, jako odlišnou na základě určitých biologicky předávaných znaků a vnímá ji tak i okolí. Rasa tedy není pouze biologickou, ale především sociální a kulturní kategorií. Rasa je sociálním konstruktem, který existuje primárně v představách lidí.¹⁷

Termín rasismus se volně a bez hlubšího promýšlení používá k označení nepřátelských či negativních postojů jedné etnické skupiny vůči jiné a výsledných činů z takového přístupu pramenících. Někdy se však antipatie jedné skupiny vůči jiné projevuje tak cílevědomě, že ústí v brutalitu dalece přesahující povýšenost a předsudky. Například Hitler se dovolával rasistických teorií, aby ospravedlnil genocidní zacházení s evropskými Židy, a podobně jednali bělošské nadřazenosti na americkém Jihu, tam se snažili udržet černé a bílé obyvatelstvo v odděleném a nerovném postavení.¹⁸

¹⁵ Jandourek, Jan. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001, s. 168.

¹⁶ Gabal, Ivan. Etnické menšiny ve Střední Evropě. Praha: G plus G, 1999, s. 25.

¹⁷ Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR. Příručka pro zaměstnance veřejné správy. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, s. 79.

¹⁸ Fredrickson, George M. Rasismus: Stručná historie. Praha: BB/art, 2003, str. 15.

Rasismus je ideologie, které předpokládá fyzickou a duševní nerovnost lidských plemen. Rasové teorie jsou podloženy představou, že lidstvo je rozděleno na nižší a vyšší rasy. Vyšší rasa je pak tvůrčí a je nositelem civilizace a pokroku a je určena k vládnutí. Nižší rasy jsou charakterizovány neschopností kulturní tvořivosti a je potřeba je vést.

Můžeme rozlišit měkký a tvrdý rasismus. Měkký rasismus je nevyhraněný společenský postoj, který se neprojevuje jako promyšlená a veřejně propagovaná ideologie. Tento postoje je považován za výhrady proti způsobu života těch, jichž se týká – Romové, Vietnamci aj.). Protože je sdílí široká veřejnost, není vnímán jako nezdravý jev, ale jako společensky sdílená norma. Tvrdý rasismus je naopak agresivní podobou. Jeho projevy mají podobu veřejně proklamovaných ideologií. Jejich nositeli jsou různá politická a společenská seskupení, v krajních případech i státní orgány a instituce. Tento druh rasové nenávisti a její projevy jsou snadno rozeznatelné, a to i pro širokou veřejnost.¹⁹

¹⁹ Šišková, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. s. 13.

2 MULTIKULTURALISMUS VE SVĚTĚ

2.1 Multikulturní výchova v globalizovaném světě

V dnešním světě často slyšíme „globalizace“, která se stala módním pojmem, heslem i klíčem k třinácté komnatě skrývajících záhady současnosti i budoucnosti. Mnozí chápou globalizaci jako něco, čeho musíme dosáhnout, abychom byli šťastní, pro jiné je ale příčinou neštěstí. Je to však nezvratný osud světa, neodvratitelný proces, který každého z nás zasahuje.²⁰

Multikulturalismus vzniká historicky, kdy vedle sebe dlouhodobě existují kultury a jejich příslušníci se vzájemně neasimilují, ale udržují si svoje kulturní identity. Tyto procesy jsou přirozené, ale obsahují i problémy, které je potřeba řešit. Když se problémy v soužití kultur dlouhodobě neřeší, může se narušit klidná koexistence kultur.

Multikulturalismus podstatně sílí v posledních desetiletích na základě procesu globalizace. Je to klíčový pojem pro multikulturní výchovu, která se rozvíjela jako přímý důsledek prohlubování multikulturalismu.

Kultury se v lidské historii vždy ovlivňují, každá kultura ustrne a bez vzájemného kontaktu s jinou kulturou hrozí její zánik. Vzájemné vlivy jsou pro neustálý rozvoj kultury nevyhnutelné. Dnešní multikulturalismus už není jen kulturní rozdílností, velkou diferenciací kultur na Zemi. Multikulturalismus je kulturní pluralitou, kdy se kultury střetávají v jednom čase a prostoru.²¹

Globalizace je fenomén, který vzniká v 21. století. Narůstající politický a hospodářský vliv vyspělých zemí světa je součástí globalizace a svět se stává propojený. Stinná stránka globalizace se projevuje v konkurenci národů na trhu práce, způsobující zisky v některých částech světa a ztráty v jiných částech, jako i asymetrická struktura moci na světovém trhu.

Disciplína, která se zabývá spravedlivostí a rovností v oblasti kulturní diverzity, multikulturní výchova musí čelit výzvě globalizace tak, že pomůže lidem uvědomit si tento

²⁰ Bauman, Zygmunt. Globalizácia. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 7.

²¹ Mistrík, Erich a kol. Multikultúrna výchova v škole. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008, s. 19.

fenomén a vytvořit si etnocentrický postoj k světu a získat mezikulturní vědomosti. Multikulturní výchova však musí současně kritizovat nedostatky a chyby tohoto světového fenoménu, globalizace. Odborníci na multikulturní výchovu reagují na globalizaci různým způsobem. Někteří z nich ji prosazují proto, aby umožnili studentům poznat a ocenit různé kultury světa. Jiní zvolili přístup porovnávání, aby mohli studovat jednotlivé multikulturní otázky v různých oblastech. Další zas kriticky analyzují vliv globalizace na jednotlivé kultury a doporučují multikulturní výchovu, která by připravila studenty na zodpovědné jednání směřované ke globální spravedlnosti. Někteří vědci, kteří se věnují multikulturní výchově, se zhošťují globální problematikou prostřednictvím přístupu mezinárodní komparace. Studují multikulturní problematiku jiných zemí a porovnávají ji s domácí kulturou. Problémy přistěhovalců jsou v jednotlivých zemích téměř identické a v mnohém se neliší. Tato mezinárodní komparace ulehčuje chápání multikulturní problematiky na globální úrovni.

Prostřednictvím globalizace se neustále zintenzivňuje lidské vědomí jako vědomí globálních občanů. Právě proto by mělo být brané vážně překračování národních hranic v rámci multikulturní výchovy. Cílem multikulturní výchovy není jen učit se o jiných skupinách anebo zemích, ale i pomáhat osvojit si myšlenku, že existuje mnoho způsobů života, mnoho jazyků, kultur a pohledů na svět. Pedagogové, učitelé a vychovatelé musí dnes reflektovat svoji povinnost pomáhat svým žákům reagovat na zodpovědnost, kterou s sebou globalizace přináší.²²

Multikulturalismus se rodil v tzv. přistěhovaleckých státech, jako je USA, Kanada, Holandsko, Austrálie, později i Německo a Francie, kdy menšinové kultury začaly bojovat o své uznání a jasně prezentovaly svoji identitu. Rozvoj multikulturalismu podnítil i boj za občanská práva menšin. Pod vlivem ekonomiky globalizace a medií, pod vlivem prudkého rozvoje migrace se multikulturalismus stal realitou ve stále větších oblastech světa.²³

Multikulturní výchova nevznikla spontánně, ale vyvinula se v důsledku naléhavosti určitých společenských problémů. Zejména v USA se projevovaly snahy zmírnit rasové konflikty, mezi bělošskou a černošskou populací, které měly v této zemi dlouhodobé trvá-

²² Balvín, Jaroslav. Rubikova kostka Multikulturalita. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2007, s. 323-326.

²³ Mistrík, Erich a kol. Multikultúrna výchova v škole. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008, s. 21.

ní. Proto se začaly objevovat pokusy o nápravné akce a programy, jež měly napomáhat k zlepšení vztahů mezi lidmi různých ras a etnik. V Kanadě se rozvíjely školské programy, které měly vést k lepšímu soužití prostřednictvím jazykové edukace. S těmito praktickými programy se vytvářela teoretická koncepce multikulturalismu, později rozšířená do všech demokratických zemí. Zaujala hlavně politiky různých úrovní, včetně vlád a parlamentů, že dnes je zcela nemyslitelné pro představitele států nehlásit se ke koncepci multikulturalismu.

Multikulturní výchova byla ovlivněna potřebou pro rozvíjení schopností jedinců v oblasti interkulturní a komunikace, které si vyžádaly změny v kulturním složení společnosti. Multikulturní výchova byla jednou z možností, jak zlepšovat vzájemné mezilidské soužití ovlivněné proměnou vztahů ve společnosti, nárůstem nerovnosti. Souvislost se situací ve společnosti, s její strukturou i složením má proto na multikulturní výchovu velký dopad. Společnost multikulturní výchovu do značné míry formuje a vytváří po ní i poptávku. Jak multikulturní výchova, tak i vzdělávací praxe reagují na aktuální proměny společnosti.²⁴ Hlavním cílem, jak uvádějí někteří specialisté v oboru multikulturní výchovy, by měla být také reforma školství a vzdělávacích institucí, aby i studenti z různých rasových skupin měli přístup ke vzdělávání.²⁵

Procesem, který má v dnešní době velký vliv v tomto ohledu je globalizace. Ta propojuje světové dění, zesiluje vazby mezi státy, zasahuje do politických a mocenských sfér i do jejich uspořádání a usnadňuje migraci lidí, což umožňuje větší interkulturní kontakt všech možných skupin. Objevuje se tak nutnost řešit problémy existence a soužití různých skupin v jednotlivých zemích a potřeba připravovat nové generace na život v globalizovaném světě a učit se v něm orientovat. Současná multikulturní výchova se snaží o porozumění a respekt k druhým, hledá či spoluvytváří vazby k různým formám identit a problematizuje tak národní a světovou identitu. Především v americkém prostředí se multikulturní výchova zaměřuje s názvem „výchova k občanství“ nebo jsou termíny spojovány např. „globální výchova a výchova k občanství“, nejde však jen o změnu v pojmosloví, ale především proto, že multikulturní výchova buduje vztah jak v lokálním tak světovém

²⁴ Průcha, Jan. Multikulturní výchova: Příručka nejen pro učitele. Praha: Triton, 2006, s. 237-238.

²⁵ BankS, James A. An introduction to multicultural education. 4th ed. Boston: Pearson/Allyn and Bacon, 2008, s. 54.

měřítka. V tomto trendu je možné sledovat konfrontaci globalizačních sil, které s sebou přinášejí širší perspektivu s vazbou na výchovu ke světovému občanství s potřebami států stanovit jasný rámec pro vzdělávací systém své země, který bude zachovávat a předávat určité hodnoty.²⁶

Multikulturalita je tedy fenoménem dnešního světa, vyrůstá z minulosti a v dnešních podmínkách má lidstvo možnost existenci různorodých kultur vedle sebe optimálně řídit. Toto působení nazýváme multikulturalismem. Multikulturalitu chápeme jako historicky vzniklou a stále se měnící objektivní situaci existence a vývoje různorodých kulturních systémů na naší planetě. Filozofické zvládnutí problematiky, nadhled při rozhodování učitele a žáka o kladech i záporech multikulturalismu v současném světě vyžaduje i nové úkoly pro multikulturní výchovu, která je jedním z nástrojů prosazování multikulturalismu ve společnosti. Uplatnění multikulturalismu není tak snadné. Rozpínavost některých kultur přinášejí pochybnosti o možnostech úspěchu v komunikaci mezi kulturami.²⁷

2.2 Směry a přístupy multikulturní výchovy

Směry multikulturalismu

Pluralistický multikulturalismus

Představuje původní pojetí multikulturalismu, ve svém chápání je pluralistický multikulturalismus velice blízký politicko-filozofické koncepci označované jako komunitarismus. Kultury jsou v tomto směru brány jako uzavřené skupiny, které je potřeba uchovávat a podporovat. Kulturní rozmanitost je pak chápána jako hodnota sama o sobě, jako podmínka společenského vývoje. Základní jednotkou společenského uspořádání skupina či komunita vyznačující se jednotnou kulturou a specifickou kolektivní identitou.

Ve vzdělávací oblasti klade tento směr důraz na rozvíjení multikulturní gramotnosti. Všichni členové společnosti tak získají znalosti o sociokulturních skupinách, příslušníci minoritních skupin jsou naopak seznamováni se společenskými mechanismy dominantní kultury. V praxi inklinuje pluralistický multikulturalismus k prezentování kultury v podobě

²⁶ Moree, Dana. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 22.

²⁷ Balvín, Jaroslav. Andragogika a filozofie V aplikaci na romskou kulturu. Praha:Hnutí R, 2011. s. 60-61.

tradic jednotlivých skupin, aniž by se věnoval společenskému postavení těchto skupin, rovností jejich šancí ve vzdělávání apod.

Liberální multikulturalismus

Sleduje linii uznání specifických charakteristik jednotlivých kulturních skupin. Jeho cílem je však integrace jednotlivců a vytvoření občanského společenství rovnoprávných osob. Oproti pluralistickému zaměření na diferenci zdůrazňuje stejnost přístupu ke zdrojům. Poselstvím tohoto směru je respekt k lidské humanitě a kolektivním příslušnostem při prosazování liberálních ideálů, které slibují rovnost a otevřené možnosti pro všechny, kteří mají zájem začlenit se a uplatnit se ve společnosti.

Tento směr se snaží vymezit vůči nacionalistickým snahám, které znevýhodňují členy minorit na základě jejich příslušnosti k jiným kulturním strukturám bez ohledu na jejich občanství. Tento směr připouští i pozitivní diskriminaci, pouze však v podobě přechodného stavu, který má vyrovnat překážky, jež znemožňují uplatnění ideálu rovnosti.

V praxi je tento směr prosazován ve Francii a směřuje k vytváření etnicky a kulturně neutrálního veřejného prostoru, přičemž kulturní specifická každého ponechává ve sféře osobního života.

Kritický multikulturalismus

Začal vznikat až v polovině 90. let 20. století. Tento směr reaguje na kritiky multikulturalismu a vymezuje se vůči některým praktikám, které prosazují pluralistický a liberální proud. Vyzdvihuje význam přítomnosti rozdílností ve společnosti, vnímá ji však více jako způsob, který člověka učí uvědomovat si jinakost perspektiv a chápat, jakým způsobem jsou utvářeny naše hodnoty, identita a pohled na svět.

Kritický přístup neakcentuje tolik na oslavu kultur a jejich rozmanitosti, ale poukazuje na nerovnosti v přístupu, které mají skupiny k distribuci zdrojů i ke vzdělání. Upozorňuje také na vliv mocenských mechanismů na vytváření socioekonomické rozvětvenosti, na její udržování dominantními kulturami a předurčenost reality každodenního života určitých vyloučených skupin. Usiluje o nápravu této nerovnosti zdůrazněním konceptu solidarity, která umožňuje zachování rozdílnosti a zároveň nabízí společný cíl pro každého člena

společnosti. V praktické rovině studuje, jakými způsoby vzniká rasismus, sexismus či třídní nerovnost.²⁸

Přístupy multikulturalismu

Kulturně-standardní přístup

Kulturně-standardní přístup vychází z předpokladu, že etnické a další skupiny mají specifické znaky a ty vytvářejí rozdíly a jsou důvodem nedorozumění v interkulturních kontaktech. Tento přístup je založen na přesvědčení, že je nutné pochopit rozdíly a naučit se respektovat a umět na ně správně reagovat pro zlepšení interkulturních vztahů.

Multikulturní výchova v tomto přístupu pracuje s pojmem sociokulturní skupiny, které mají jasně danou charakteristiku, která se dá popsat a předat studentům. Koncepce kulturně-standardního přístupu vychází z velké části z pluralistického multikulturalismu. Tento přístup otevírá téma kulturní odlišnosti a snaží se vysvětlit příčiny jednání druhých pomocí znalosti historie, kulturních rituálů a zvyků. V průběhu 90. let se kulturně-standardní přístup prosadil i u nás a v naší vzdělávací praxi je v rámci multikulturní výchovy nejvíce prosazován. Tento přístup má snahu o rozšíření celkových znalostí o jiných zemích a přípravu na kontakt s odlišností. Má však také omezení a rizika. Omezením je skutečnost, že ve snaze seznámit se s jednotlivými skupinami vede tento přístup k zachycení pouze některých znaků. Nedokáže zachytit znaky, které se nevejdou do popisu charakteru celé skupiny, ani její dynamiku. Problematický je také důraz na skupinové identity. Kulturně-standardní přístup buduje systém kategorií, tím dochází často k vytváření stereotypů namísto bourání prvotního strachu. Dále tento přístup příliš zdůrazňuje rozdíly mezi skupinami. Ve snaze vysvětlit rozdílnost jednání, tento přístup až nadbytečně poukazuje a popisuje odlišnosti, které mohou vyvolat pocit nedůvěry než porozumění. Děti pak mohou odlišné reakce spolužáka posuzovat mylně jen podle kulturní příslušnosti.

Cílem tohoto přístupu je podpora a upevňování vztahů mezi sociokulturními skupinami, seznámení s odlišnými etnickými skupinami, s jejich historií, jazykem a zvyky, porozumění odlišnosti jiných etnických skupin.²⁹

²⁸ Moree, Dana. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 18-20.

Transkulturní přístup

Transkulturní přístup problematizuje kulturně-standardní a překračuje jeho limity. Místo popisu jednotlivých sociokulturních skupin přemýšlí o příčinách a hranicích odlišností každého z nás. Transkulturní přístup odstupuje od uvažování v kategoriích a hovoří o zkušenostech jednotlivce, které se projevují při vzájemném setkání s druhým jako kulturní rozdíl. Od 80. let je možné sledovat trend spojený s globalizací a migrací, který problematizuje představu, že existují jasně dané hranice mezi kulturami, národy. Kultura je pak viděna jako abstraktní systém vztahů a institucí, který lidem umožňuje budovat své já. Tato síť vztahů, která pramení v náboženství, příslušnosti k profesní skupině, pohlaví atd. vytváří orientační strukturu každého jedince. Tato struktura je velmi patrná při interkulturním kontaktu a při něm je vystavena největším změnám. Novinkou tohoto přístupu je právě kontakt s druhými lidmi a uvědomění si své identity. V transkulturním přístupu je setkání dvou individualit vnímáno jako možnost pro sebepoznání, identita je tedy vytvářena na základě místa života a pocitu příslušnosti k určitým skupinám, ale vyvíjí se i v čase, je ovlivněna setkáními s lidmi, s jejich hodnotami a kulturou.

Vliv transkulturního přístupu na multikulturní výchovu je velmi zásadní. Nemůžeme jen zdůrazňovat představitele jednotlivých kulturních skupin, které spolu komunikují, ale i vzájemnou interakci jednotlivých osob. Důraz je kladen na jedinečnost každého z nás, která je formována osobními zkušenostmi a prostředím, ve kterém žijeme. Multikulturní výchova tak není jen způsobem, jak předávat informace o odlišných kulturních skupinách, ale cestou, jak budovat a podporovat odlišné myšlení a individuální přístup.

Výhodou tohoto přístupu je odklon od stereotypu, který se ve vztahu ke kultuře bývá silný a cílený rozvoj senzitivity proti rozdílnosti a respektu ke každému jedinci. Nevýhodou pak může být odvrácení od velkých interkulturních konfliktů, které vznikají na celém světě, a od rozdílů mezi lidmi, kteří mají příležitost se setkávat. Transkulturalita představuje osobní přístup, namísto zdůrazňování kulturního předurčení jednotlivců a snaží se popisovat způsob, jakým kulturní vlivy působí na člověka a vytvářejí spolu jeho identitu.

²⁹ <http://www.inkluzivniskola.cz/cizinec-v-bezne-tride-aneb-pedagogika/kulturne-standardni-pristup>

Cílem transkulturního přístupu je naučit se reflektovat vlastní kulturní identitu, naučit se vnímat rozdíly v různých situacích a umět řešit tyto situace.³⁰

2.3 Multikulturalismus v zahraničních zemích

USA

V USA se v průběhu 80. let stal multikulturalismus zástavou všech těch, kteří byli vládnoucí kulturou bílých heterosexuálních anglosaských protestantských mužů střední vrstvy vytlačeni na okraj americké společnosti. Proti kulturnímu imperialismu WASP – White anglo-Saxon Protestans – prosazují multikulturalisté právo na potvrzování, ochranu a rozvoj doposud utlačovaných skupin. To se týká etnických a náboženských menšin, původních obyvatel a černochů, žen a sexuálních menšin a mentálně postižených i nositelů alternativních životních stylů. Politicky korektní multikulturalisté považují jakýkoliv odkaz na společného jmenovatele americké kultury a politiky za recidivu imperialismu vládnoucí skupiny WASP, která vnucuje ostatním svou kulturu jako závaznou formu.³¹

Multikulturalismus v USA byl vždy spojován s tzv. melting pot – tavícím kotlíkem. Tato teorie hovoří o tom, že Spojené státy jsou místem, kde se kulturní specifika příchodců navzájem mísí a přetvářejí. Výsledkem toho je pro všechny přijatelná kultura. Tato představa panovala dlouho, dokud kritikové tohoto způsobu asimilace nepřišli s kritikou, že toto tavení je jen zdánlivé. Znamenalo by to, že mícháním kultur nevzniká kultura nová, ale díky vlivům bílé většiny dochází k asimilaci menšinových sociokulturních znaků do majoritní společnosti, která má svoje vlastní normy, zvyky a tradice.³²

Když se podíváme na utváření amerického národního vědomí, zjistíme, že obsah sporu o povahu kulturního soužití, a tedy zároveň o povahu národní identity, není v Americe ničím novým. Na počátku amerických dějin byl sen o novém národě, do nějž se měla proměnit etnická a náboženská různorodost přistěhovaleckých vln. Projekt nového světa svobody a rovnosti jako útočiště utlačovaných jednotlivců a skupin z Evropy a poz-

³⁰ <http://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/transkulturni-pristup>

³¹ Barša, Pavel. Politická teorie multikulturalismu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 21.

³² Hladík, Jakub. Multikulturní výchova. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006, s. 10.

ději celého světa byl společným ideálem lidí různých jazyků a věr. Ti, kteří přijeli osidlovat, se dokázali vytrhnout ze zakořenění v zemi svého původu a přijmout novou zvolenou identitu. Porovnáme-li tuto vizi s fakty, zjistíme, že se jedná o mýtus. Vyhlášená univerzalita americké identity byla falešná, skupiny se nerozpouštěly do nějaké nové identity, ale probíhala kulturní asimilace Francouzů, Španělů a dalších. Tato etnická asimilace Evropanů byla dlouhou dobu doplněna panstvím mužem nad ženou a podepřena vyloučením neevropských ras. Až do 60. let existovaly procedury vylučující černochoy, Indiány, Asiaty a jiné.

Do poloviny 60. let byla americká demokracie jen pro bílé. Po americké revoluci přijal Kongres roku 1790 zákon o naturalizaci, který uzákonil, že do postavení občanů mohou být povýšeny pouze bílé osoby. Až v roce 1952 bylo stanoveno, že právo osoby stát se naturalizovaným občanem nemá být odpíráno nebo omezováno kvůli rase, tím byly otevřeny brány, alespoň teoreticky, svobodného přístupu k občanství.³³

V dnešní době má však USA v mezinárodním srovnání nejrozvinutější multikulturní výchovy, jak její teorii, praxi tak i výzkum. Je to dáno i tím, že v USA je hodně různých rasových, etnických a náboženských vazeb a to má málokterá země na světě, což vytváří ojedinělou multikulturní situaci. Spojené státy tak mohou být středem našeho zájmu z tohoto důvodu, že dokládají obtížnost i neúspěšnost realizace multikulturní výchovy ve školní edukaci.

V USA je mnoho rasových projevů v oblasti ekonomické, sociální, zdravotní a jiné, které jsou spojeny s rasovými rozdíly ve vzdělávání. Podle mnoha zjištění dosahují nejlepší výsledky američtí žáci a studenti asijských etnických skupin. Po nich následují bělošští žáci a nejhorších výsledků dosahují černoši a Indiáni. Zároveň mají černoši větší neúspěšnost projevující se především nedokončením studia na středních školách. V důsledku těchto jevů jsou v americkém školství zkoumány příčiny a důsledky rasových a etnických nerovností. Byly realizovány četné projekty tzv. kompenzačního vzdělávání, které má vyrovnávat sociální a rasové handicapy ve školách. Velké naděje byly spojovány také s tzv.

³³ Barša, Pavel. Politická teorie multikulturalismu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 24-26.

afirmativní akcí, jež měla podporovat příslušníky etnických a jiných menšin ve vzdělávání a zaměstnávání.

V 50. a 60. letech minulého století, kdy propukaly rasové nepokoje, a bylo nutno zahájit multikulturní výchovu mládeže ve školách, nebyly k dispozici žádné koncepce a příručky. Od té doby se praktická oblast rozrostla do nespočetné řady příruček o multikulturním vyučování pro učitele a školské manažery. Jsou zaměřené na minoritní skupiny žáků a učitelů nebo specializované na určité etnikum a rasu. Multikulturní vyučování představuje koncepci zaměřenou na edukační praxi. Je určena učitelům všech ročníků a seznamuje je s činnostmi, jež mohou se svými žáky v tomto vyučování provádět. Cílem této koncepce je to, aby principy multikulturní výchovy se prolínaly všemi předměty. Multikulturní vzdělávání má být zařazeno v celém kurikulu školního vzdělávání. Předtím jsou učitelé seznamováni s praktickou metodikou, dostávají poučení o dosti choulostivé situaci. Například jak pojmenovávat příslušníky jednotlivých ras a etnických skupin.

Příprava učitelů pro multikulturní výchovu také naráží na určité potíže. Jsou způsobovány nedostatkem učitelů z řad etnických minorit, jednak ne zcela chápáním smyslu a náplně multikulturní výchovy u absolventů učitelské přípravy. První záležitost spočívá v tom, že je problém připravit takový počet učitelů a zároveň příslušníků určitého etnika, jaký si vyžadují počty žáků jednotlivých etnik. Problém je v tom, že mezi učiteli a jejich etnicky odlišnými žáky vzniká sociální distance – etnicky odlišní žáci jsou často neúspěšnější proto, že nesplňují očekávání a normy svých bělošských učitelů.

Multikulturní výchova v USA má určité kontroverzní stránky. Na jedné straně existuje mnoho teoretických a výzkumných prací o problémech americké multikulturní společnosti a také velké množství instrukcí jak realizovat multikulturní výchovu ve školách. Na druhé straně tu jsou závažné problémy v praxi se vzděláváním a vzdělávacími výsledky žáků minorit, s drsným klimatem vyskytujícím se v minoritních školách, s nekvalifikovanými učiteli apod.³⁴

³⁴ Průcha, Jan. Multikulturní výchova, Příručka nejen pro učitele. Praha: Triton, 2006, s. 197-213.

Kanada a Austrálie

Kanada byla původně francouzskou kolonií. Francouzi, kteří dobyli území, na němž žili Indiáni a Eskymáci, byli ovšem sami dobytí Brity. Na konci 30. let předminulého století začala britská koloniální správa na základě doporučení lorda Durhama prosazovat plán kulturní asimilace frankofonních obyvatel, opírající se o její liberálně-pokrokařské zdůvodnění jako prostředku politické a ekonomické integrace a podmínky fungování demokracie. Durham předpokládal, že asimilace bude výhodná pro frankofonní Kanadany samotné. V Kanadě existovaly dvě jazykové skupiny, jejichž kultura nebyla výrazně odlišná, přesto vznikaly rozpory. Od 60. let 20. století se pracovalo na soužití těchto dvou skupin. V roce 1971 Kanada vyhlásila politiku multikulturalismu v rámci dvojjazyčnosti, šlo o politiku zohledňování dalších etnických a kulturních menšin. Tato politika se hlásila k tezi o blahodárnosti rozvoje mnoha různých kulturních identit uvnitř dvou jazykových kultur a jedné politické identity. V roce 1972 vzniká Úřad pro multikulturalismus a v roce 1988 zákon o multikulturalismu, který má ochraňovat kulturní a rasovou rozmanitost jako základní rys kanadské identity.³⁵

Kanadské pojetí multikulturalismu je někdy označováno jako vzorové. Na rozdíl od amerického tavícího kotlíku je kanadský multikulturalismus přirovnáván k pestré mozaice národů a etnik. Každý jednotlivý díl mozaiky nemá velký význam, ale když se stane součástí celku, zjistíme, že bez něj by to nešlo, anebo by mozaika vypadala jinak.³⁶

Austrálie se také řadí k přistěhovaleckým zemím. Stejně jako Kanada patřila Austrálie do velké britské koloniální rodiny. Multikulturalismus má zde ale monokulturní povahu, zatímco kanadský multikulturalismus vznikal na pevném kulturním základě. V prvních dvou desetiletích po válce se praktikovala politika co nejrychlejší asimilace a naturalizace, přijímaní občané byli nuceni skládat přísahu královně a zřít se příslušnosti k zemi původu. Výchova ve školách byla anglocentrická. Nábór nebritských Evropanů po 2. světové válce a zákaz rasových omezení přistěhovalectví prosazený v roce 1972 však způsobily proměny v kulturním složení imigrantů a i australských obyvatel. Australané v 70. letech 20. století začali dávat přednost modelu multikulturalismu, ve kterém šlo

³⁵ Barša, Pavel. Politická teorie multikulturalismu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 43-58.

³⁶ Hladík, Jakub. Multikulturní výchova. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006, s. 11.

o snahu rozptýlit přistěhovalce v australské společnosti a obohacení něčím novým. Školní vzdělávání přestalo být anglocentrické – monokulturní. V Austrálii se dnes klade důraz na multikulturní výchovu a vzdělávání a poskytování jazykově a kulturně uzpůsobených služeb imigrantům a na zajištění přísné nediskriminace. Avšak v 90. letech se začínají objevovat tendence, které se staví proti multikulturalismu. V Austrálii v roce 1998 vyhrála Strana jednoho národa, jejíž kampaň byla založena na xenofobním a nacionalistickém programu.³⁷

Evropa

Multikulturalismus se jako termín v Evropě poprvé objevil v 50. letech 20. století ve Švýcarsku, vyjadřoval politicky jednotný národ, který je kulturně rozdílný. Od 70. let se obdobná myšlenka rozšířila do celé Evropy společně s tím, jak přicházeli migranti ze zemí bývalých evropských kolonií, zejména do Anglie, Francie, Nizozemí a do Německa a Itálie zejména z Turecka, zde se jednalo většinou o levnou pracovní sílu. Po uplynutí několika let se ukázalo, že většina migrantů zůstane v zemi natrvalo a bylo nutné tuto novou složku nějakým způsobem uchopit. Jedna z možností byla integrace, asimilace imigrantů nebo politika multikulturalismu. Plná integrace a asimilace však již nebyla možná kvůli masovým integracím, početných ghett a etnických skupin žijících pospolu a udržování si své kultury a jazyka. Většina států přistoupila k politice multikulturalismu, která se zdála být úspěšná do konce 90. let. Situace se změnila s dospíváním druhé a třetí generace imigrantů, kteří ztratili napojení na svou původní zemi a zároveň nebyli začleněni do společnosti státu, ve kterém žijí. Tito lidé žijí často v chudých dělnických komunitách, bojujících s kriminalitou, stěžujících si na nezájem vlády a nedostatek pomoci. V některých muslimských komunitách nacházejí odezvu radikální názory a protizápadní postoje. Celou situaci zhoršuje po 11. září 2001 tzv. globální terorismus spjatý s islamistickým fundamentalismem, který ve vykořeněných komunitách nachází útočiště. Zejména v Nizozemí, Dánsku, Velké Británii, Francii a Německu převažují nesnášenlivé nálady vůči menšinám z arab-

³⁷ Barša, Pavel. Politická teorie multikulturalismu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 58-64.

ských zemí. Dochází ke znovuobjevení nacionalismu jako politické síly a k restriktivním opatřením v imigrační a azylové politice Evropské unie.³⁸

Situace v Evropě v oblasti multikulturalismu se rozvíjela pomalejším tempem než v USA. Začátky spadají do 70. let. Ve Švédsku Jean Phillips-Martinsson založila v roce 1975 Centrum multikulturních vztahů. Pořádala třídní kurzy pro obchodní sféru. V Holandsku vznikly dvě poradenské firmy a jejich práce měla dopad na celé multikulturní prostředí. Jde o Institut pro výzkum a interkulturní spolupráci, kterou založil v roce 1980 Geert Hofstede jako neziskovou organizaci, která byla připojena k univerzitám. V roce 1987 vznikla druhá organizace Centrum pro interkulturní obchodní studie, kterou založila společnost Fons Trompenaars. Vytvořila možnosti pro interkulturní poradenství a multikulturní výchovu. Tato organizace ve spolupráci se společností Hampden-Turner v roce 1993 rozvinuly koncepci Sedm kultur kapitalismu. Měla to značný dopad na zkoumání kultur ve vztahu k jazyku a interkulturní komunikaci. Obě společnosti měli výhradní postavení na zkoumání a diagnostikování metod multikulturní výchovy. O nové tréninkové programy, výzkum a posílení jazykové složky v multikulturním prostředí, se zasloužila také společnost Siemens. Toto úsilí našlo odezvu i ve vládní podpoře pod názvem UNESCO (United Educational, Scientific and Cultural Organization).

Jiná situace byla ve východoevropských zemích, poznamenaných vlivem socialismu. Ale i v těchto zemích docházelo k výměně vědeckých informací, zahraničních pobytů a kulturních kontaktů. Vycházely práce, jejichž cílem bylo poznat specifika jednotlivých zemí, národů, etnických menšin a kultur. V našich podmínkách se větší pozornost věnovala romské problematice. V edukačním systému chyběla multikulturní výchova, což se projevovalo na nízké úrovni tolerance a nepochopení specifík jiných národů a národností.

Situace se změnila až po roku 1990, jako důsledek nové společenské situace, překonávání izolace pedagogických teorií od pedagogiky vyspělých západních zemí. Tato tendence se ještě umocnila vstupem do NATO a Evropské unie.³⁹

V současné době se v Evropě aplikují tři multikulturní modely. První typ je charakteristický pro Francii, Švýcarsko, sleduje důslednou integraci a asimilaci menšin, jejichž

³⁸ <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=7&tema=176>

³⁹ Balvín, Jaroslav. Identita ve vztahu k národnostním menšinám. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006, s. 68-69.

kulturní a náboženské tradice mají být věcí soukromou a nesmí zasahovat do života všech. Druhý model aplikovaný například v Německu, Nizozemsku, Skandinávii nevyžaduje asimilaci imigrantů, míra integrace je zde velmi nízká, což ale na jednu stranu znevýhodňuje imigranty, protože většina není nucena k ovládnutí jazyka, což vede k segregaci menšin od společnosti a k vytváření ghett a chudinských čtvrtí. Poslední typ se nachází ve Velké Británii, vnímá společnost jako směs různých skupin, jejichž požadavky je třeba chápat a respektovat, přičemž původní kultura zůstává nadřazené kultuře migrantů.⁴⁰

V dnešní době je multikulturalismus odsuzován jako překonaný politickými představiteli napříč Evropou a odmítá je i velká část evropské společnosti. Kdybychom si prošli například internetové diskuze věnující se multikulturní výchově, tak v nich mnoho podporujících příspěvků nenajdeme.⁴¹ Kritika multikulturalismu se ozývá ze všech stran. V našich médiích byla například citována kancléřka Angela Merkelová, že „tento projekt selhal“. Je zjevné, že realita značně zaostala za vizí. A podstatnou roli hraje skutečnost, že skupinám, které nejsou ochotné přijmout základní principy většinové společnosti a jejíž výhody využívají, se takový přístup jeví jako naivní a destruuující společnost, která je přijala.⁴²

Současná vlna imigrace je v Evropě závažným problémem. Vyhovuje sice zájmům imigrantů, ale obyvatelé Evropy je moc nevitají. Masová imigrace je neefektivní, žádoucí by byla imigrace vyvážená, která odpovídá zájmům občanů v Evropě. Současnou rekordní úroveň imigrace prožíváme proto, že je Evropa bohatá a je mnoho snadných cest, jak se dostat z chudých částí světa do těch bohatých. Existuje snadná doprava a komunikace, takže pomocí medií se lidé snadno dozvědí, jak se žije v různých částech světa.⁴³

Současná situace je taková, že do Evropy přicházejí imigranti z jihoevropských zemí, ze Sýrie a z bývalých komunistických zemí východní Evropy, ale například Turci, kteří se ve velkém stěhovali do západní Evropy, se dnes do své vlasti vrací, než ji opouštějí. Vzkvétající turecké hospodářství nabízí svým lidem lepší uplatnění. Zatímco asi 20 000

⁴⁰ <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=7&tema=176>

⁴¹ http://multipolis.cz/jak_moderne_ucit_multikulturni_vychovu.aspx

⁴² <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/15579/MULTIKULTURNI-VYCHOVA---KROK-VPRED-NEBO-OMYL.html/>

⁴³ Loužek, Marek. Masová imigrace. Praha: Institut Václava Klause: 2016, s. 145.

Němců ročně ze země utíká a to zejména do Švýcarska. Jsou to obyvatelé s vysokým vzděláním.⁴⁴

Aktuální masová imigrační vlna, která zasáhla Evropu v posledních dvou letech, je velmi mimořádná. Do září 2015 požádalo o azyl v zemích evropské unie 700 tisíc imigrantů. Od počátku roku 2012 dosáhl počet 2 milionů.⁴⁵ Od roku 2015 čelí Evropa uprchlické krizi, přes Turecko, Egejské moře a Balkán i přes Severní Afriku míří do Evropy velké množství migrantů ze zemí Blízkého východu. Jejich cílové země jsou hlavně Německo, Švédsko, Rakousko a Francie. Za celý rok 2015 členské státy EU přijaly dle údajů Eurostatu celkem 1 256 000 žádostí o azyl.⁴⁶

Migrační krize je způsobena mnoha faktory. Jsou to hlavně vojenské intervence a podpora protivládních sil v oblasti Blízkého a Středního východu a také v severní Africe. Kritika směřuje k akcím prováděným USA. Tyto operace nedosáhly větších úspěchů a jejich výsledkem je rozpad režimů, které nebyly demokratické, ale udržovaly klid. Jedním z vedlejších důsledků byl vznik mezinárodně neuznávaného Islámského státu. Právě kvůli činnosti Islámského státu utíkají mnozí tamní obyvatelé do států sousedících se Sýrií a dále pak do Evropy.

Na začátku roku 2016 se počty příchozích migrantů snížily, byly obnoveny hraniční kontroly a Evropa se snaží dohodnout kvóty pro přerozdělování uprchlíků.⁴⁷

⁴⁴ Loužek, Marek. Masová imigrace. Praha: Institut Václava Klause: 2016, s. 136.

⁴⁵ Loužek, Marek. Masová imigrace. Praha: Institut Václava Klause: 2016, s. 30.

⁴⁶ <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>

⁴⁷ http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/frustrovani-migranti-davaji-vinu-usa_355574.html

3 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU ČR

3.1 Historie

Vzdělávací systém v České republice prošel značným vývojem. Před rokem 1989 bylo vzdělávání na všech úrovních plně podřízeno politickým ideologiím socialistického režimu, který nedovoloval, aby obsah učiva byl jiný, než dovoloval stát. Stát měl kontrolu, nejen nad obsahem učebnic, ale byl zároveň jediný, kdo mohl zakládat a provozovat školy a měl také kontrolu nad všemi pedagogy. V období komunistického Československa mělo vzdělávání jeden hlavní cíl, vychovat občana socialistické společnosti, který by i v soukromém životě uplatňoval hodnoty beztřídní a kolektivní společnosti. Podoba českého školství se začala měnit po roce 1989.

V českém vzdělávacím systému nastaly změny. Před rokem 1989 dominovaly procesy řízené s velmi silnými kontrolními mechanismy. Školy ani učitelé v té době neměli mnoho příležitostí vnést do učení vlastní iniciativu a změnit jej. Teprve v souvislosti s otevřením hranic a proměnou politického systému se uvolnila i oblast vzdělávání. Vznikaly nové učebnice, zakládaly se nestátní typy škol a obsah vzdělávacího kurikula bylo možné naplňovat více způsoby. V té době začalo docházet k výraznému oslabování řízených procesů.

Přestože devadesátá léta znamenala pro oblast českého školství celou řadu změn, trvalo více než deset let, než vstoupil v platnost nový školský zákon (do té doby byl v platnosti zákon z roku 1984) a byly zformulovány reformní vzdělávací dokumenty.

Vytvoření nového školského zákona (č. 561/2004) představuje zásadní posun v procesu proměny českého vzdělávacího systému. Nové kurikulární dokumenty vytvářely dvě instituce, Výzkumný ústav pedagogický v Praze a Národní ústav odborného vzdělávání. Změna vzdělávacího kurikula nastala v rozdělení na dvě úrovně. První zahrnovala jednotlivé vzdělávací oblasti a druhá se týkala průřezových vzdělávacích témat. Průřezová témata zahrnovala výchovu ke společenským dovednostem, povědomí o evropském a globálním kontextu nebo multikulturní, environmentální či mediální výchovu.

Podstatnými dokumenty české školské reformy jsou rámcové vzdělávací programy, vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání, stanoví jeho cíle, formy a délku. Programy by měly odpovídat aktuálním trendům v pedagogice i psychologii. Rámcové

vzdělávací systémy ovlivňují podobu českého vzdělávacího systému, jehož součástí je i důraz na multikulturní výchovu.

Pro výuku multikulturní výchovy na základních školách jsou nejdůležitějším dokumentem rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání, ale mohou být uplatněny i pro výuku na středních a vysokých školách. V českém prostředí se jedná o téma relativně nové, o němž se začalo hovořit až po roce 1989. V průběhu 90. let začaly neziskové organizace nabízet kurzy multikulturní výchovy, které se zaměřovaly na popisování kultur, zvyků a odlišnosti etnických menšin zde žijících. V té době již probíhala od našich hranic na západ debata na téma východisek multikulturalismu a multikulturní výchovy. U nás se na toto téma dostalo až po přelomu tisíciletí, kdy už byla školská reforma z velké části promyšlena. Multikulturní výchova tak byla do nově vzdělávacího systému přejata víceméně bez problémů v té podobě, v jaké byla realizována v poslední dekádě 20. století. Některé její aspekty jsou v reformě řešeny buď velmi obecně, nebo v ní nejsou řešeny vůbec.⁴⁸

Práce s multikulturní výchovou ve škole je z mnoha důvodů obtížná. Je to disciplína, ve které hraje roli nejen profesionální zdatnost, ale i osobní přesvědčení a postoje. Jedním z podstatných důvodů, proč je tato vzdělávací oblast náročná, je velký nárok na osobnost a zkušenosti pedagoga. Učitelé jsou na jedné straně klíčovými hráči při zavádění multikulturní výchovy do škol, na druhé straně jsou to lidé s vlastními zkušenostmi podmíněné historickými událostmi, stejně jako osobním nastavením a biografií.⁴⁹

Vzhledem k tomu, že je multikulturní výchova součástí osnov, je zařazována do nejrůznějších předmětů. Někde jsou v rámci výuky cizích jazyků zváni na konverzaci hosté ze zahraničí, jinde využívají pedagogové děti pocházející z jiných jazykových oblastí pro seznámení s některými z jejich známých autorů. V zeměpise je možné se soustředit na geografické aspekty, ale také na socioekonomické faktory ovlivňující život v té které zemi. Na každé škole se k multikulturní výchově hlásí jiní pedagogové, kteří spolupracují napříč nejrůznějšími předměty. Často záleží, zda se shodnou na základních přístupech na lidské úrovni, než na tom, jaké předměty učí. Postoje jednotlivých učitelů na škole jsou velmi důležité.⁵⁰

⁴⁸ Moree, Dana. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 33-38.

⁴⁹ Moree, Dana. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 50.

⁵⁰ Moree, Dana. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 73-74.

Nejdůležitějším dokumentem české vzdělávací politiky je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha (2001). Vytýčuje obecné cíle vzdělávání v českých školách a věnuje značnou pozornost multikulturní výchově. Jde zejména o cíle: Multikulturní výchova na základě poskytování informací o všech menšinách, zejména romské, židovské a německé, jejich osudech a kultuře, utváří vztahy a porozumění a sounáležitosti s nimi. Dalším cílem je výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě znamená usilovat o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství různých národů, jazyků, menšin a kultur, být schopen respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního světa. Toto je ideový záměr, který přímo učitelům moc nemůže pomoci. K tomu slouží přesnější vymezení obsahu multikulturní výchovy, které je formulováno v Rámcovém programu pro základní vzdělávání (RVP ZV, 2005).

Pro multikulturní výchovu v RVP ZV je nejdůležitější, že multikulturní výchova není samostatný vyučovací předmět, ale je to tzv. průřezové téma. Je to povinná součást základního vzdělávání a musí být zařazena na prvním a druhém stupni základní školy. V případě multikulturní výchovy jako průřezového tématu je tato oblast propojena s předměty jazykovými, má vazbu na dějepis, zeměpis a občanskou výchovu. Žáci mají získat znalosti o různých etnických skupinách a kulturách, učí se komunikovat a žít s příslušníky odlišných skupin, mají si uvědomit, že všechny etnické skupiny jsou rovnocenné, uvědomovat si možné dopady svých verbálních a neverbálních projevů a být odpovědný za své jednání, osvojovat si pojmy multikulturní terminologie, aj.⁵¹

3.2 Současný stav multikulturního vzdělávání v ČR

Multikulturní výchova je dynamickou pedagogickou disciplínou reagující na současné společenské změny. Spolu se školskou reformou vstoupila také do českých škol. Současná multikulturní výchova se zaměřuje nejen na soužití různých skupin v jednotlivých zemích, ale také připravuje žáky na jejich budoucí život v propojeném globalizovaném světě. Učí je orientovat se ve vlastních hodnotách a identitách a v identitách a hodnotách druhých. V neposlední řadě učí žáky reflektovat hodnoty celých společností, států a glo-

⁵¹ Průcha, Jan. Multikulturní výchova, Příručka nejen pro učitele. Praha: Triton, 2006, s. 23-26.

bálních celků dneška. Multikulturní výchova by tedy měla být cestou jak budovat v žácích kompetence pro život v pluralistické otevřené společnosti a pro aktivní občanství.⁵²

Podmínkou efektivní realizace cílů multikulturní výchovy ve školním prostředí je pochopení, že multikulturní výchova netvoří specifickou a uzavřenou oblast informací a metod, nýbrž že multikulturní přístup prolíná různými vzdělávacími oblastmi a měl by se projevit nejen v realizovaném učivu, ale také v metodách, v klimatu třídy i celé školy.

Multikulturní výchova jako průřezové téma přispívá k naplňování vzdělávací strategie na úrovni obecných vzdělávacích cílů a klíčových kompetencí. Multikulturní výchova rozvíjí sociální a personální kompetence, kdy žák přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů na základě ohleduplnosti a úcty k druhým. Dále rozvíjí občanské kompetence, kdy žák respektuje přesvědčení druhých a respektuje, chrání naše tradice a kulturní dědictví.

Metodika a principy multikulturní výchovy plně odpovídají požadavku rozvíjení komunikativních kompetencí, schopností řešit problém, kooperovat, nenechat se manipulovat a kriticky hodnotit mediální sdělení. Obecně platí, že RVP klade důraz na výchovu zodpovědných, otevřených, kriticky myslících, komunikativních, tolerantních a solidárních občanů a občanek demokratické společnosti, kteří jsou si zároveň vědomi spoluzodpovědnosti za dění v Evropě i na celé planetě. Multikulturní výchova má postihovat ty aspekty sociálních interakcí, které jsou ovlivněny sociální a kulturní rozmanitostí současných společností.

Cíle multikulturní výchovy lze naplňovat i ve zdánlivě odtažitějších oblastech, jako Jazyk a jazyková komunikace (politická korektnost v jazyce a její zdůvodnění, zařazování "menšinových" literatur do výuky, literatura jako svědectví o útlaku, srovnání komunikačních prostředků různých jazykových a kulturních prostředí, vliv rozličných jazyků na strukturu myšlení, rozmanité životní styly a kulturní zvyklosti, reálie při výuce cizích jazyků), Umění a kultura (zařazování neevropských a "menšinových" uměleckých projevů), okrajově dokonce i v oblasti Matematika a její aplikace (pluralita řešení problému, schopnost kooperace).

⁵² <http://www.ptac.cz/>

Mnoho společného má multikulturní výchova i s ostatními průřezovými tématy, a to až do té míry, že bude v konkrétní výuce možné naplňovat cíle více průřezových témat najednou. V centru všech průřezových témat je snaha vychovávat zodpovědné, otevřené, kriticky myslící, komunikativní, tolerantní, solidární a empatické občany a občanky demokratické společnosti, kteří jsou si zároveň vědomi spoluzodpovědnosti za dění v Evropě i na celé planetě. Všechna jsou koncipována jako odpověď na naléhavé úkoly, které zrychlující se tempo společenských změn na jednotlivce klade, přičemž každé téma představuje "úhel pohledu" na tutéž společenskou situaci. Multikulturní výchova má postihovat ty aspekty sociálních interakcí (včetně mediální komunikace), které jsou ovlivněny sociokulturní rozmanitostí současných společností.

Příklady průniku jednotlivých průřezových témat s multikulturní výchovou jsou osobnostní a sociální výchova (pozornost vůči odlišnostem a jejich výhody, lidská práva jako regulace vztahů), výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (globální myšlení a mezinárodní porozumění, kulturní souvislosti v evropské a globální dimenzi, sociální a kulturní odlišnosti mezi národy, srovnání projevů kultury v evropském a globálním kontextu, pozitivní postoje ke kulturní rozmanitosti) a mediální výchova (citlivost vůči předsudkům a soudům o společnosti, vliv medií na kulturu).

Je nutné zdůraznit, že multikulturní výchova rozhodně nemá být pouze dalším "učivem", nově přidaným tématem, takový přístup by ani neodpovídal duchu kurikulární změny, k níž RVP směřují. Vedle tematických oblastí znamená efektivní realizace multikulturní výchovy také zavedení interaktivních, kooperativních a diskusních výukových metod, nové organizační formy (skupinové vyučování, projektová výuka) a snahu o vytvoření multikulturně vstřícného klimatu celé školy (otevřenost, partnerství, dialog, kooperace).⁵³

Koncept průřezového tématu Multikulturní výchovy je součástí linie kurikulární reformy, realizované prostřednictvím rámcových vzdělávacích programů. Aby multikulturní výchova, mohla mít potenciál naplňovat vlastní cíle, pak by toto téma mělo souviset s celkovým prostředím, do kterého je zasazeno a nebýt v rozporu s aktuálním stavem spo-

⁵³ <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/450/MULTIKULTURNI-VYCHOVA-V-RVP.html/>

lečnosti. Multikulturní výchova by měla doplňovat proces reformy vzdělávacího systému a být schopna reagovat na společenské výzvy a občanské potřeby.⁵⁴

Multikulturní výchova v kurikulu předškolního vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je dokument obsahující vymezení tohoto stupně vzdělávání. Definuje pojetí a cíle vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, podmínky atd., kurikulární systém předškolního vzdělávání je odlišný například od základního. V rámcovém vzdělávacím programu není explicitně definována oblast multikulturní výchovy jako průřezové téma. Je zastoupena jiným způsobem. Témata se prolínají všemi pěti vzdělávacími oblastmi. Konkrétně v oblasti Dítě a svět například. V dílčích cílech je uvedeno poznávání jiných kultur a v očekávaných výstupech se uvádí, co by dítě mělo ovládat, a to je vnímat, že svět má svůj řád, je rozmanitý a pestrý, jak svět přírody, tak svět lidí – mělo by mít povědomí o existenci různých zemí, národů a kultur.

Multikulturní výchova v mateřské škole představuje mnohokulturní výchovu akceptující kultury všech národností dětí, které jsou v dané třídě. Děti v předškolním věku nemají předsudky. Jejich názory jsou většinou převzaté od dospělého člověka. Pedagog by měl věnovat pozornost všem dětem a zajímat se o jejich individuální potřeby.

Multikulturní výchova v kurikulu základního vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je dokument, který se skládá ze čtyř částí – A, B, C, D. Část A vymezuje dokument na kurikulární politiku v České republice. Část B je charakteristikou tohoto stupně vzdělávání. Část C definuje pojetí a cíle vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata a rámcový vzdělávací plán. Část D se věnuje vzděláváním žáků se speciálními potřebami.

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání má 9 oblastí. Týkají se konkrétních předmětů např. jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace aj., jsou zde zahrnuta i průřezová témata, která reprezentují aktuální problémy současného světa a jsou významnou částí základního vzdělávání. Pomáhají rozvíjet osobnost žáka. K těmto tématům je právě přiřazena výchova demokratického občana a výchova v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova,

⁵⁴ Morvayová, Petra. Dvakrát měř, jednou řež: od multikulturní výchovy ke vhledu. Praha: Člověk v tísni, 2009, s. 9.

osobnostní a sociální výchova a mediální výchova. Všechna témata nemusí být zařazena do všech ročníků, škola má povinnost je nabídnout v průběhu vzdělávání všechny.

Okruhy Multikulturní výchovy jsou: kulturní diference, lidské vztahy, etnický původ, multikulturalita, princip sociálního smíru a solidarity.

Multikulturní výchova se realizuje čtyřmi způsoby: integrací obsahu tematických okruhů do jiných předmětů, výukou samostatného předmětu, prostřednictvím projektového vyučování nebo kombinací všech tří uvedených.

Multikulturní výchova v kurikulu středoškolského vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy byly připraveny v několika fázích v Národním ústavu odborného vzdělávání, dále pak byly schváleny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Pro každý obor vznikl samostatný program, proto jako příklad uvedeme program gymnazijního vzdělávání. Program obsahuje čtyři části, v té poslední jsou uvedené průřezová témata, kde je zařazena i multikulturní výchova. Obsah vzdělávacího průřezového tématu multikulturní výchovy je pro tuto etapu života člověka dost důležitý a klíčový.

Multikulturní výchova v kurikulu vysokoškolské přípravy

Pregraduální příprava vysokoškolských předmětů se odvíjí od akreditačních oborů, jež studují. Rozsah multikulturně pojatých témat či předmětů je přímo závislý na studovaný obor. Názvy předmětů se různí a jejich koncepce je variabilní. Příprava budoucích učitelů v oblasti multikulturní výchovy je však zajištěna, avšak hodnocení její kvality by jistě bylo hodné celorepublikového výzkumu. Základní problém je v nedostatečné přípravě učitelů, s tématem se mohou seznámit formou dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků či kurzů, ty jsou často nedostačující.⁵⁵

⁵⁵ Kaleja, Martin. Multikulturní výchova ve vzdělávání pedagogů základních škol. Ostrava: ESF OP VK, 2013, s. 12-14.

3.3 Problémy s realizací multikulturní výchovy

V dnešní době se stále častěji setkáváme s opakujícím se fenoménem. Na učitele jsou kladeny různé nároky ze strany teoretiků, školských i jiných politiků i laiků, aniž by se uvažovalo o tom, zda jsou tyto nároky v praktické rovině realizovatelné. U požadavků, které jsou na učitele kladeny, se předpokládá, že učitelé mají schopnost absorbovat všechny tyto dobře míněné požadavky, didakticky je ztvárnovat a prezentovat svým žákům, a tak formovat kognitivní a postojevé charakteristiky mladé generace. To je v současné době i případ multikulturní výchovy. Začátkem 90. let vstoupil tento nový pedagogický fenomén na českou půdu a dnes již je akceptován v Rámcových vzdělávacích programech pro základní a gymnaziální vzdělávání.

Realizace multikulturní výchovy není jednoduchou záležitostí. Kdyby to byla jednoduchá situace, svět by žil ve zcela jiné situaci. Ve školách by se děti zbavovaly etnických a rasových předsudků, nesdílely by negativní stereotypy o jiných národech, byly by tolerantní a vstřícní vůči etnickým minoritám a imigrantským skupinám. Bohužel tomu tak není.

Multikulturní výchova má svou základnu v určitých vědeckých teoriích a výzkumech, které nashromáždily spoustu poznatků a nálezů, jež by bylo nutné respektovat v didaktických programech multikulturní výchovy. To se ale zatím neděje a není snadné to uskutečnit. Problémem také je obsah multikulturní výchovy ve školách, na co má být oblast vzdělávání zaměřena, co se mají žáci učit a s jakými efekty a výsledky. Také je otázka, zda jsou současní učitelé schopni multikulturní výchovu realizovat, jak mají být na ni připravováni noví učitelé a vůbec, jak zde působí lidský faktor v této choulostivé záležitosti.

Multikulturní programy nemají žádoucí efekt, protože zde působí stereotypy a předsudky, které si osvojuje každá mladá generace v procesu tzv. kulturní transmise. Všechny děti vyrůstají v určité etnické skupině, od raného věku získávají od svých rodičů, starších sourozenců a vrstevníků určité znalosti a postoje o kultuře své vlastní skupiny, jednak o jiných kulturních skupinách. Tyto postoje mají hluboké zakořenění ve vědomí lidí, že je nelze jednoduchými způsoby odstranit nebo změnit. Z toho plyne, že aby multikulturní výchova dosáhla očekávaný pozitivní efekt, bude potřebné se při její realizaci opřít o dobře míněná přání a představy, ale i o vědecké poznatky o podstatě lidských postojů, stereotypů a předsudků.

Dalším problémem je obsahová stránka multikulturní výchovy. V českém prostředí se multikulturní výchova většinou zaměřuje na záležitosti soužití s Romy. Proto dnes nalézáme početnou literaturu, týkající se edukačních problémů romské minority a v tomto směru jsou vyvíjeny mnohé prospěšné aktivity. Avšak tím by se neměla vyčerpávat obsahová náplň multikulturní výchovy. Nelze ztotožňovat multikulturní výchovu jen s romskou problematikou.

Realizace multikulturní výchovy ve školách se týká učitelů a jejich dalšího vzdělávání. Pro většinu je multikulturní výchova novou součástí vzdělávání, na kterou nebyli ve svém studiu připravováni. Nemají dostatek vhodných metodických materiálů a podkladů, jak tuto část vzdělávání realizovat. Neexistují doklady o tom, jak v současné době učitelé realizují multikulturní výchovu ve svém vyučování, s jakými potížemi se musí vyrovnávat a nelze vyvozovat poznatky, jak by bylo možné je pomoci je odstraňovat. Realizace multikulturní výchovy se týká etnických postojů a stereotypů, které mají učitelé u žáků ovlivňovat, ale přitom mají své vlastní názory, postoje, stereotypy, předsudky o jiných etnických, rasových nebo náboženských skupinách. Hodnotové orientace a postoje učitelů nemusí být ve shodě s postoji žáků ani oficiálních školských dokumentů, učebnic apod.

Prezentují či mají prezentovat učitelé oficiální postoje nebo se od nich distancují či smějí distancovat? Snaží se žáky o některých hodnotách přesvědčit podle svého vlastního názoru nebo zůstávají neutrální? Je to pro učitele složitá situace, ale jak se v ní mají zachovat?

Pozitiva lze vidět v tom, že multikulturní výchova se začíná uplatňovat v přípravném vzdělávání učitelů. Ve většině pedagogických fakult, a také na dalších fakultách připravujících učitele, jsou již začleněny programy multikulturní výchovy.

Začlenění multikulturní výchovy do vzdělávání je potřebné, avšak její realizace rozhodně není jednoduchou záležitostí a problémy s ní spojené nejsou řešitelné pouze ze strany učitelů a školy. Nedá se očekávat, že zavedení multikulturní výchovy jako povinné součásti vzdělávání přinese samo o sobě v nejbližších letech pozitivní efekt. Je nutno počítat s tím, že jde o záležitost dlouhodobou a škola by neměla ve svém snažení zůstat sama.⁵⁶

⁵⁶<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/32/MULTIKULTURNI-VYCHOVA-PROBLEMY-SPOJENE-S-JEJI-REALIZACI.html/>

První výsledky zařazení multikulturní výchovy do školních vzdělávacích programů pilotních škol v ČR analyzovala Rokosová (2008), zjistila, že školy s tímto tématem počítají, snaží se jej zařadit do existujících předmětů, nakonec ale konstatovala nedotaženost těchto snah. Otázkou také zůstává jak hodnotit úspěšnost multikulturní výchovy, předmět multikulturní výchova nemusí vést ke změně názorů, postojů či způsobů chování k nějaké minoritě. Jedincem proklamovaná změna postoje k minoritám může mít malý reálný vliv na jeho chování v přímém kontaktu s představiteli menšin. U dospělých je postojová změna v oblasti kognitivní i behaviorální často obtížná, k základním premisám v oblasti formování vztahů k minoritám proto bezesporu patří, že čím dříve se u dětí s kvalitní multikulturní výchovou začne, tím markantnější a trvalejší bude její vliv.

Dalším problematickým bodem mnoha programů multikulturní výchovy je samotné vymezení pojmů kultura, multikulturalita a multikulturní výchova, která čerpá poznatky z mnoha různých sociálně vědních disciplín, ale kterou si mohou různé organizace vykládat různě. Mnohým chybí při uskutečňování multikulturní výchovy dostatečný teoretický základ.

Další sporný aspekt většiny programů multikulturní výchovy, která je často zaměřena pouze na ovlivňování úrovně znalostí a kompetencí majority, snaží se o změnu jejích stereotypů. Pro praktickou stránku tvorby multikulturních vzdělávacích programů by se na ní měli podílet pokud možno přiměřenou měrou i zástupci těch menšin, kterých se multikulturní výchova týká.

Zásadním faktem však zůstává, že v našem státě stále neexistuje ucelená koncepce multikulturní výchovy, použitelná na různých stupních vzdělávání. Vzdělávání pedagogů probíhá především frontální formou, nejčastěji ve smyslu označení či vyjmenování specifík minorit, ale méně již naznačením efektivních způsobů nakládání s nimi. Multikulturní výchova je redukována na formu učiva o odlišné sociální skupině, což bývá málo účinné, pokud zároveň nedochází ke kontaktu mezi odlišnými skupinami a jedinci těchto skupin. Ve školních vzdělávacích programech, které zpracovávají multikulturní výchovu, narážíme na nedostatečnou teoretickou a metodickou zakotvenost, což je logický důsledek nedostatečné přípravy studentů učitelství v tomto oboru. S neexistencí koncepce multikulturní výchovy jsou spojena rozdílná chápání obsahu a cílů, do níž si tak organizace vkládají různý obsah, nacházíme pak v jejich programech téměř vše, co nějakým způsobem souvisí s kteroukoliv menšinou. Vše z toho je nějakým způsobem přínosné, ale teprve v kombinaci různých přístupů, které jsou současně zaměřeny na různé cílové skupiny, ustavení této

„správné kombinace“ je posláním právě oné neexistující koncepce multikulturní výchovy. Jak by se dalo k této koncepci dospět? Nabízí se odpověď, cestou spolupráce mezi všemi subjekty státního i nestátního sektoru, které s oblastí multikulturní výchovy mají určitý vztah. Samozřejmě tato realizace by nebyla jednoduchá, bylo by nutné odstranit bariéry v komunikaci mezi subjekty. Fungující spolupráce mezi organizacemi by tak mohla být i testem jejich schopnosti akceptovat odlišnosti ostatních. Právě budování této kompetence u majority by mělo patřit k základním cílům všech, kdo se o multikulturní výchovu zajímají.⁵⁷

⁵⁷ http://www.jlukas.cz/doc/pedagogicka/soucasny_stav_multikulturniho_vzdelavani_a_SIM_Brno.pdf

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 POSTOJE VEŘEJNOSTI K MULTIKULTURNÍ VÝCHOVĚ A NÁRODNOSTNÍM MENŠINÁM

Praktická část této diplomové práce je zaměřena na výzkum postojů široké veřejnosti k multikulturní výchově a její zařazení do výuky. Dále je výzkum zaměřen na postoje veřejnosti k národnostním menšinám a na vztah k nim. Cílem této kapitoly je prezentace výzkumného šetření

4.1 Cíl výzkumu

Cílem práce je zmapovat postoje veřejnosti na multikulturní výchovu a její zařazení do vzdělávání a přístup k národnostním menšinám.

4.2 Hypotézy

H₁: Mezi respondenty s vysokoškolským vzděláním a respondenty se středoškolským vzděláním nejsou rozdíly v názorech na multikulturní výchovu.

H₂: Ženy i muži mají stejné zkušenosti s národnostními menšinami.

H₃: Mezi odpověďmi respondentů, kteří souhlasí se zařazením multikulturní výchovy do vzdělávání, a zároveň si myslí, že vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin není souvislost.

4.3 Technika výzkumu a výzkumný soubor

Z dostupných metod kvantitativního výzkumu byla vybrána metoda dotazníku, která je také nejfrekventovanější metodou. Metoda dotazníku je nejvhodnější a také časově méně náročná pro získání většího množství dat od respondentů.

Dotazník byl anonymní a skládal se z 16 položek. Zařazeny byly typy otázek uzavřené, otevřené, trichotomické, výběrové a výčtové.

První čtyři položky v dotazníku jsou analytické, zjišťují pohlaví, věk, bydliště a vzdělání. Dále jsou pak zařazeny otázky, které se věnují multikulturní výchově a postojům veřejnosti k národnostním menšinám.

Dotazník byl zadán na internetových stránkách www.surveymonkey.com, odkud byl elektronickou formou šířen mezi veřejnost. Počet návštěv bylo 569, z toho 131 dokončených dotazníků, 31 nedokončených a 407 byl dotazník pouze zobrazen.

Doba vyplňování byla individuální, dle potřeby respondenta, průměrně se pohybovala okolo 10-15 minut. Respondenti vyplňovali dotazník dobrovolně.

Dotazníkové šetření bylo provedeno od 22. 2. 2016 – 20. 3. 2016.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Tato kapitola se zabývá zpracováním, vyhodnocením a interpretací získaných dat z dotazníkového šetření. Presentace výsledků pomocí grafů a četnostních tabulek. Potvrzujeme zde a vyvracíme předem určené hypotézy a v poslední kapitole výsledky rekapitulujeme.

5.1 Analýza dat

V následujících tabulkách a grafech jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření.

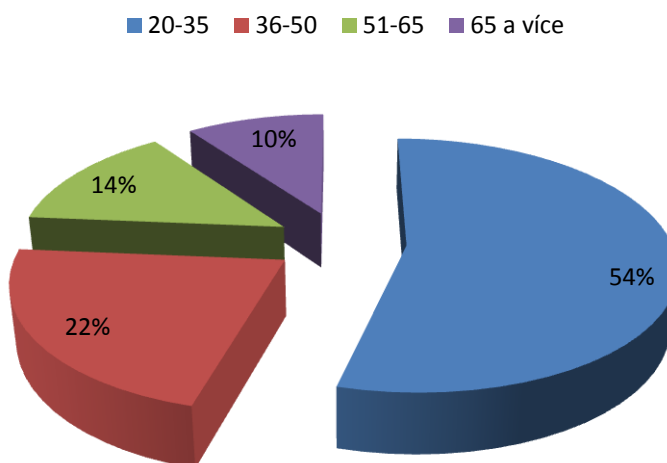
Otázka č. 1: Věk respondentů

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 1: věk dotazovaných

	Absolutní četnost	Relativní četnost
20-35	71	54 %
36-50	29	22 %
51-65	18	14 %
65 a více	13	10 %

Graf č. 1: věk dotazovaných

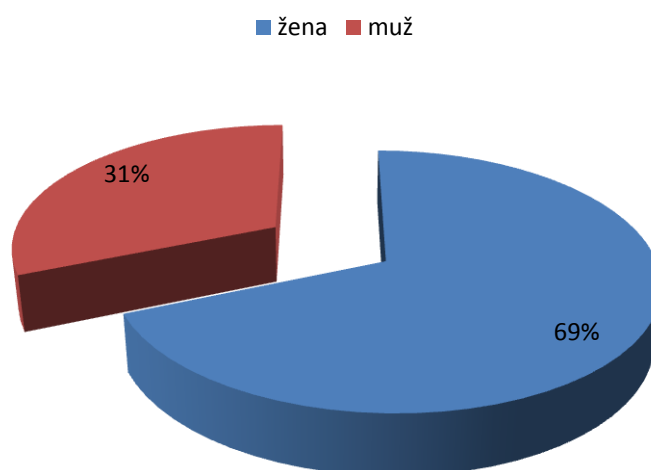

Otázka č. 2: Pohlaví respondentů*Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x*

Tabulka č. 2: pohlaví dotazovaných

	Absolutní četnost	Relativní četnost
žena	90	69 %
muž	41	31 %

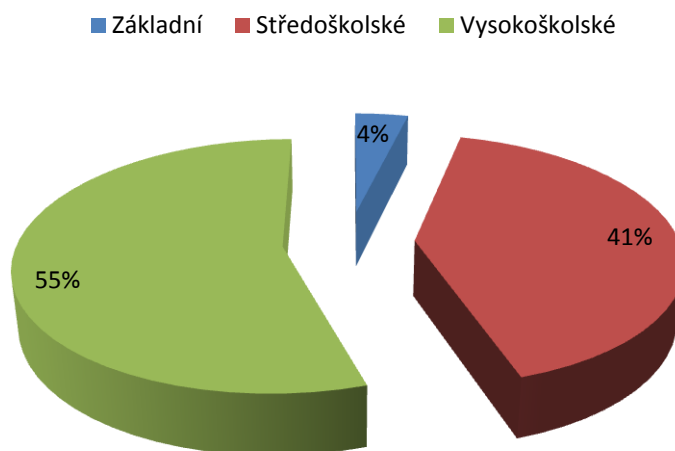
Graf č. 2: pohlaví dotazovaných

Otázka č. 3: Vzdělání respondentů*Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x*

Tabulka č. 3: vzdělání dotazovaných

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Základní	5	4 %
Středoškolské	54	41 %
Vysokoškolské	72	55 %

Graf č. 3: vzdělání dotazovaných

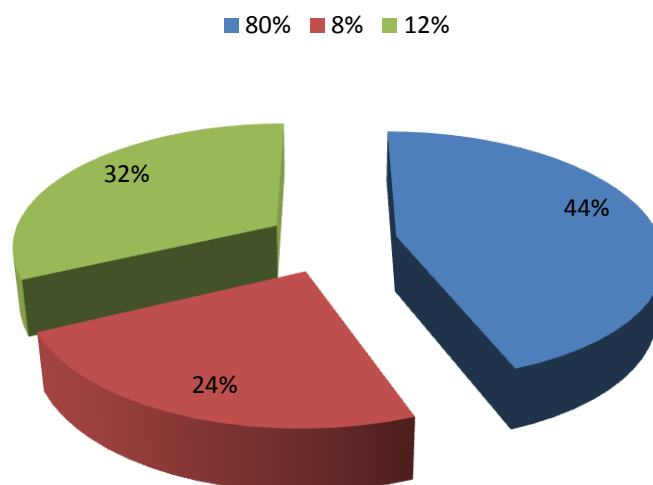
Otázka č. 4: Velikost města, ve kterém respondenti žijí

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 4: velikost města, kde dotazovaní žijí

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Méně než 10 000 obyvatel	58	44 %
11 000-50 000	31	24 %
Více než 50 000	42	32 %

Graf č. 4: velikost města, kde dotazovaní žijí

Otázka č. 5: Čím se podle Vás zabývá multikulturní výchova?

Zodpovězeno 129x, nezodpovězeno 2x

Tento typ otázky byl otevřený a respondenti mohli odpovědět vlastními slovy.

117 respondentů uvedlo odpověď, spojenou s odlišností kultur, tolerancí cizinců a ras, vztahy mezi kulturami, vzdělávání v oblasti odlišných kultur. Můžeme tedy říci, že lidé vědí, o čem multikulturní výchova pojednává. Našli se však i odpovědi negativní, ty byly pouze v 7 případech.

Příklady volných odpovědí:

„Výchova týkající se tolerance jiných ras a kultur.“

„Zabývá se problematikou národnostních menšin, jejich začlenění do společnosti apod.“

„Vztahem mezi různými kulturami. Má vést k schopnosti chápat a tolerovat kulturní rozdílnosti.“

„Multikulturní výchova by měla vést k respektování jiných kultur, což znamená poznat jiné kultury, respektovat jejich zvyky a tradice, vést lidi proti rasismu, a tím se zbavit strachu z jiných ras.“

„Vzhledem k tomu, že svět se stále více promíchává, předpokládá se i příliv jiných národů a národností. MKV vlastně má napomáhat pochopit, tolerovat, respektovat a naučit se

od jiných národů jejich zvyky, potřeby a celkový pohled na život z jejich hlediska. MKV je vlastně celá o toleranci.“

„O ostatních kulturách, než je ta naše, o jejich mísení s naší kulturou a o učení žít vedle člověka s jinou kulturou.“

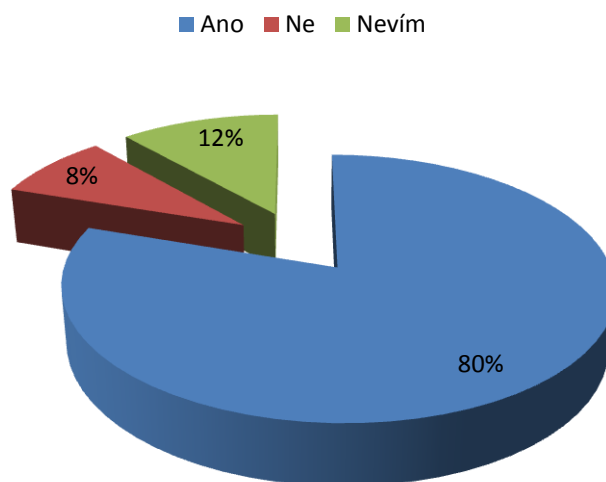
Otázka č. 6: Je podle Vás multikulturalismus aktuálním tématem naší společnosti?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 5: aktuální téma multikulturalismu

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	105	80 %
Ne	11	8 %
Nevím	15	12 %

Graf č. 5: aktuální téma multikulturalismu

Tato otázka řeší aktuálnost multikulturní výchovy v naší společnosti. Jak je vidět většina respondentů 80%, souhlasí s tvrzením, že multikulturní výchova aktuální je. Muži souhlasili v 66 % a ženy v 87 %. U respondentů se základním vzděláním odpovědělo 80 %,

že neví, jestli je téma multikulturní výchovy aktuální, zato 90 % vysokoškoláků a 72 % středoškoláků souhlasí s aktuálností tohoto tématu.

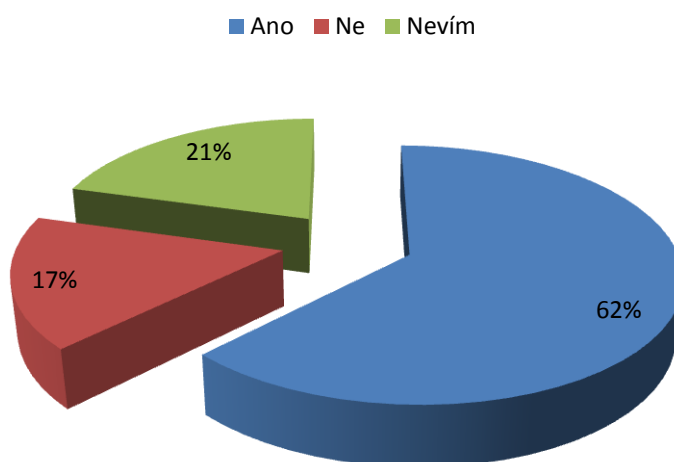
Otázka č. 7: Souhlasíte se zařazením multikulturní výchovy do vzdělávání?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 6: zařazení multikulturní výchovy do vzdělávání

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	82	62 %
Ne	22	17 %
Nevím	27	21 %

Graf č. 6: zařazení multikulturní výchovy do vzdělávání

Otázka sedmá, řeší názor o zařazení multikulturní výchovy do vzdělávání. 62 % respondentů souhlasí. Ženy souhlasí v 72 %, nesouhlasí 16 % a 12 % neví. Muži souhlasí v 41 %, nesouhlasí 20 % a neví 39 % mužů. Vysokoškoláci souhlasí v 79 % a nesouhlasí 14 % vysokoškoláků, středoškoláci souhlasí jen v 46 %, 22% nesouhlasí a 32 % neví. Respondenti se základním vzděláním 100 % neví.

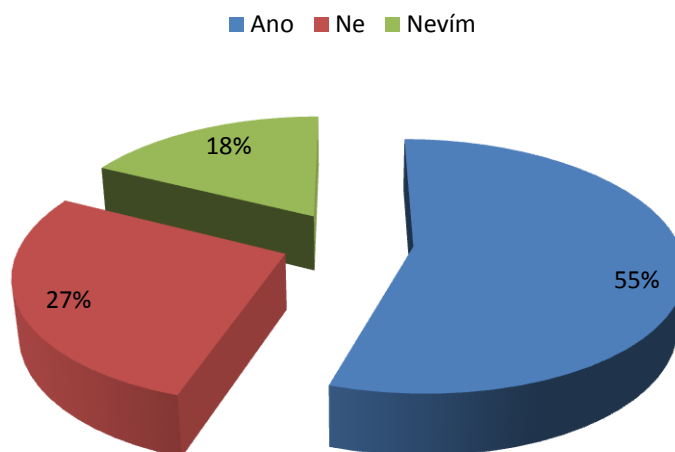
Otázka č. 8: Může podle Vás multikulturní výchova přispět k odstraňování rasismu, diskriminace, xenofobie nebo k rasovým předsudkům?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 7: multikulturní výchova a odstranění rasismu

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	72	55 %
Ne	36	27 %
Nevím	23	18 %

Graf č. 7: multikulturní výchova a odstranění rasismu

61 % žen odpověděla ano, na otázku, jestli může multikulturní výchova přispět k odstraňování rasismu, diskriminace, xenofobie nebo k rasovým předsudkům, 23 % žen odpovědělo ne a 16 % nevím. Muži v 41 % souhlasili, 37 % nesouhlasilo a 22 % odpovědělo nevím. Vysokoškoláci souhlasili v 67 %, středoškoláci v 44 %.

Otázka č. 9: Multikulturní výchova podle Vás je

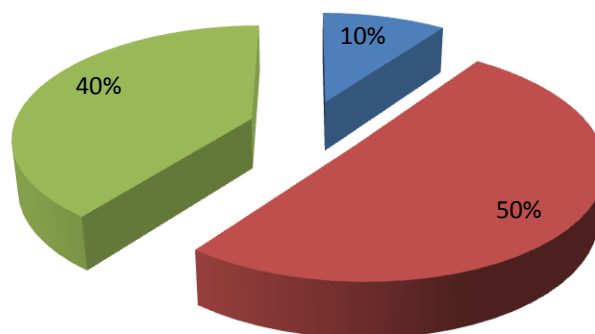
Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 8: potřebnost multikulturní výchovy

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nepotřebná vzdělávací oblast	13	10 %
Potřebná a prospěšná	66	50 %
Její cíle jsou neuskutečnitelné	52	40 %

Graf č. 8: potřebnost multikulturní výchovy

■ Nepotřebná vzdělávací oblast ■ Potřebná a prospěšná
■ Její cíle jsou neuskutečnitelné

54 % žen uvedlo, že multikulturní výchova je potřebná, 8 % nepotřebná a 38 % uvedlo, že její cíle jsou neuskutečnitelné. Muži považovali multikulturní výchovu potřebnou v 41 %, nepotřebnou v 15 % a neuskutečnitelnou v 44 %. Vysokoškoláci byli ve většině pro potřebnou a prospěšnou v 58 %, nepotřebnou v 6 % a neuskutečnitelnou v 36 %. Středoškoláci se shodli v 48% na tom, že cíle jsou neuskutečnitelné a v 39 %, že je potřebná a prospěšná.

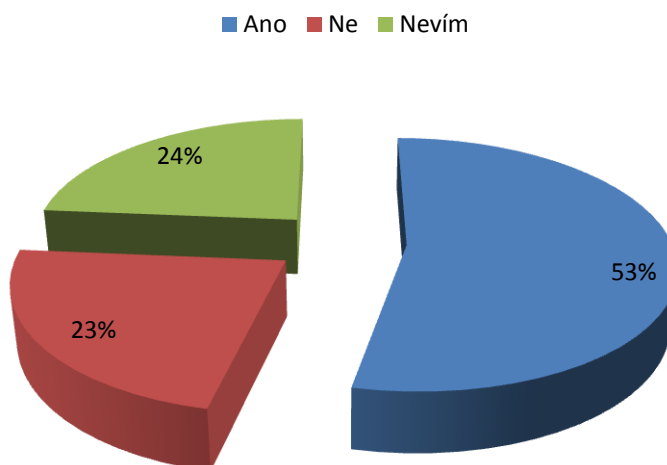
Otázka č. 10: Myslíte si, že vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy od základní školy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 9: vnímání národnostních menšin

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	70	53 %
Ne	30	23 %
Nevím	31	24 %

Graf č. 9: vnímání národnostních menšin

V odpovědi na otázku, zda vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy od základní školy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin, odpovídali respondenti takto: Vysokoškoláci souhlasili v 61 % případů, středoškoláci v 48 %, respondenti se základním vzděláním nesouhlasili v 20 % a odpověď nevím uvedlo 80 %. Ženy souhlasily 58 %, nesouhlasily v 21 % a muži v 44 % souhlasili a nesouhlasili v 27 %.

Otázka č. 11: Co si vybavíte pod pojmem národnostní menšina?

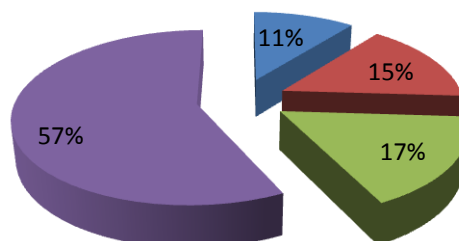
Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 10: pojem národnostní menšina

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nelegální pobyt	14	11 %
Trestná činnost	20	15 %
Ochota přizpůsobit se	22	17 %
Respektovat kulturní a společenské normy	75	57 %

Graf č. 10: pojem národnostní menšina

- Nelegální pobyt
- Trestná činnost
- Ochota přizpůsobit se
- Respektovat kulturní a společenské normy

Na tuto otázku odpověděla většina respondentů kladně, 57 % zvolilo odpověď respektovat kulturní a společenské normy, tuto odpověď zvolilo i 60 % žen a 51 % mužů. Ovšem 80 % respondentů se základním vzděláním odpovědělo nelegální pobyt.

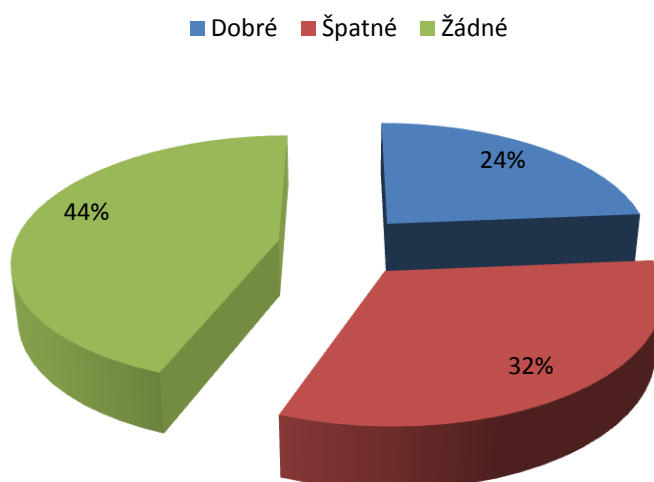
Otázka č. 12: Jaké máte zkušenosti s příslušníky národnostních menšin v ČR?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 11: zkušenosti s národnostními menšinami

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Dobré	31	24 %
Špatné	42	32 %
Žádné	58	44 %

Graf č. 11: zkušenosti s národnostními menšinami

Dobré zkušenosti s národnostní menšinou má 24 % respondentů, 32 % má špatné a 44 % respondentů má žádné zkušenosti. Ženy mají v 24 % dobré, v 29 % špatné a v 47 % žádné zkušenosti. Muži mají 39 % špatných zkušeností, 39 % žádné a 22 % dobré.

Otázka č. 13: Pokud máte zkušenost s národnostní menšinou, uveďte jakou konkrétně.

Zodpovězeno 89x, nezodpovězeno 42x

Tato otázka byla otevřená. Navazuje na předchozí otázku a přináší zkušenosti respondentů s národnostními menšinami.

Příklady volných odpovědí:

„Fyzické napadení.“

„Přítel moji sestřenice pochází z Nigérie a je to skvělý člověk, který mě obohatil o spoustu poznatků ohledně jeho kultury.“

„Vietnamci - pracovití, podnikaví, jsou schopní se u nás (v ČR) začlenit. Jenže provozují non-stop bary, herny, hospody, různé obchody s jídlem a oblečením. Není to jejich primární zdroj financí. Obchodují s drogami a vyrábí je, to je jejich zdroj financí. Hospody a bary slouží pouze k praní peněz. Mám k tomu své ověřené informace. Nejsem tedy zastánce těchto obchodů. Jinak proti Vietnamcům nic nemám, na střední škole jsem měl spolužačky vietnamky, v mé práci jsem pracoval bok po boku s Vietnamcem. Jak jsem už napsal, jsou pracovití, schopní se naučit a přizpůsobit se.“

„Cikáni (chcete-li Romové) - tak tohle téma je u nás dost známé. Většina - nemakačenka, netáhla, nedokážou se začlenit. Avšak na základní škole jsem měl jednoho z mých nejlepších kamarádů Roma. Dodnes na něj mám kontakt a bavím se s ním. Bezproblémový člověk. Jenže většina se potácí po pajzlech, které provozují Vietnamci. Často Romové prodávají trávu od Vietnamců děčkám na základní a střední škole. Mám své informace, takže to prostě vím.“

„Nedokážou se přizpůsobit. Vidím na každém kroku. Krádež.“

„V sousedství žijí dvě romské rodiny. Moji synové vyrůstali s jejich dětmi v přátelství. Všichni pracují, děti jsou většinou alespoň vyučené. Možná jsou tito Romové výjimkou, ale já s nimi mám dobré sousedské vztahy.“

„Romové - negativní zkušenost: Byla jsem jimi okradena v Jihlavě, kde je jimi okupováno celé náměstí. Nechají se živit státem a přesto jim je to málo. Ničeho si neváží, jsou to vši státu.“

Arabové - Negativní zkušenost: Po návštěvě Teplic jsem byla zhrozena. Ignorování odpadkových košů z jejich strany je tu normální a zřejmě i nadávky, když se je člověk snaží požádat, aby si po sobě uklidili.

Přijímací středisko uprchlíků (kvůli dohodě nemohu jmenovat) - negativní zkušenost: Byla na mě podána stížnost členem vedení, konkrétně na můj odhalený krk a minimální výstřih. Ještě ten den, kdy jsem se to dozvěděla, přišla mezi skupinu cizinců mladá slečna, také cizinka, s hlubokým výstřihem, krátkou sukýnkou a začala se před všemi natřásat. Měla tam i svou těhotnou matku, která přihlížela, jak si ji skupina tureckých uprchlíků mlsně prohlíží. A znovu - dvojí metr. Já byla omezena, u slečny to bylo v pořádku.“

„Dále mě dost překvapilo jejich "frfňání" u oběda, přičemž zde byla široký výběr. Naprosto nerozumím jejich pohrdání k umožnění azylu na našem území.

Ukrajinci - pozitivní zkušenost: Mám přístup na různá staveniště a na jednom z nich jsem se setkala se skupinou ukrajinských dělníků. Čeští dělníci je moc chválili, ale kritizovali jejich nízké mzdy za tolik odvedené práce. V ten den na stavbě již končili (vraceli se na Ukrajinu) a i při jejich nízkém výdělkem všem českým dělníkům na stavbě koupili dary jako poděkování za spolupráci. To mě velice zasáhlo a dojalo.“

„Romové, když jsem byla malá, tak mě zbili, viděla jsem Romky krást v obchodě alkohol.“

„vandalismus a fyzické násilí“

„Většinou se jedná o spíše špatné zkušenosti - např. gang dětí, který okrádá a zastrašuje děti i dospělé, arabské děti házející kameny na psy, muslimky odhazující odpadky v parku, hlučné chování bez ohledu na okolí. Jeden z velmi dobrých přátel je cizinec pracující v České republice (5let), je aktivní a příjemný ale nemluví česky.“

„Nepřízpůsobivost, vulgární a násilnické chování.“

„Jednoho dne jsem se vypravil na nákup do supermarketu. Byla v něm spousta lidí a mně se udělalo mdlo. Ani venku motání hlavy nepřestávalo. Začal jsem vrávorat. První, kteří přiskočili, byli dva mladíci tmavší pleti (v hlavě jsem se začal obávat, že mě při této příležitosti určitě okradou). Jak jsem se mýlil. Mladíci mi duchapřítomně "propleskli", sehnali vodu, dali mi napít a posbírali nákup, který jsem upustil na zem. Bílí spoluobčané jen zírali, či dělali "že nevidí". Neměli bychom všechny házet od jednoho pytle.“

„Nedá se říci, že bych měl nějakou konkrétní "super" dobrou zkušenost, ale i tak nemám ani špatnou zkušenost. V mém okolí se pohybuje řada lidí patřící do národnostní menšiny.

Uctivě zdraví, umí se chovat (oproti jiným občanům). Proto mohu tvrdit, že mé zkušenosti jsou dobré.“

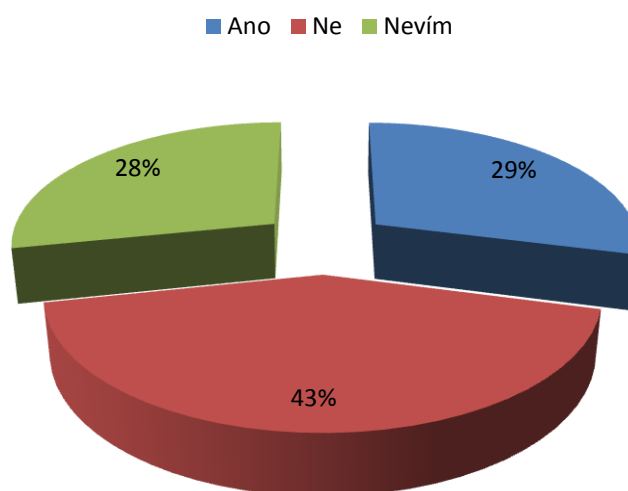
Otázka č. 14: Myslíte si, že menšiny obohacují kulturu naší země?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 12: obohacení kultury menšinami

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	38	29 %
Ne	56	43 %
Nevím	37	28 %

Graf č. 12: obohacení kultury menšinami

Na otázku, zda menšiny obohacují kulturu naší země, odpovědělo 30 % žen ano, 38 % ne a 32 % nevím, muži souhlasili v 27 % a nesouhlasili v 54 %. Respondenti s vysokoškolským vzděláním souhlasili v 33 % a nesouhlasilo 36 %, u osob se středoškolským vzděláním souhlasilo 26 % a nesouhlasilo 52 %.

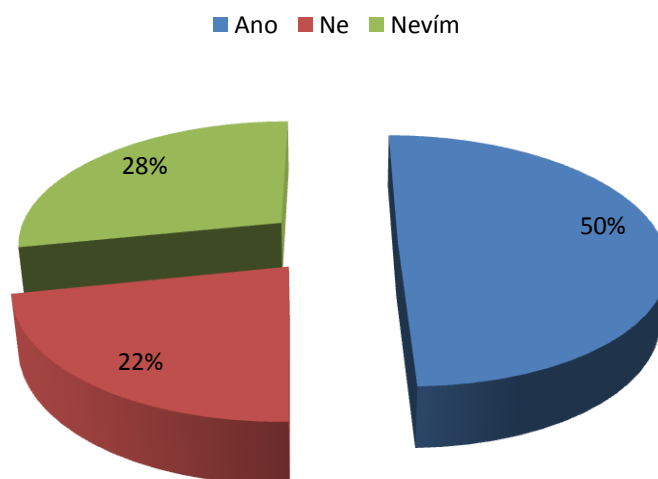
Otázka č. 15: Myslíte si, že majoritní skupina v naší republice je diskriminována na úkor menšin?

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Tabulka č. 13: diskriminace majoritní skupiny

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	65	50 %
Ne	29	22 %
Nevím	37	28 %

Graf č. 13: diskriminace majoritní skupiny

Ženy v této otázce souhlasí v 48 %, muži 57 %, osoby s vysokoškolským vzděláním v 50 %, stejně tak i respondenti se středoškolským vzděláním.

Otázka č. 16: Vyberte z možností, která nejlépe vystihuje Váš vztah k příslušníkům národnostních menšin.

Zodpovězeno 131x, nezodpovězeno 0x

Možnost výběru více odpovědí.

Tabulka č. 14: vztah k příslušníkům národnostních menšin

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Mohl by být životním partnerem	10	8 %
Mohl by být mým sousedem	40	30 %
Mohl by být můj přítel	49	37 %
Neměl by žít v mé blízkosti	35	27 %
Měl by žít v jiné zemi	27	21 %

Odpovědi respondentů byly ve větší míře pozitivní než negativní.

5.2 Ověření hypotéz

Hypotéza 1

K ověření této hypotézy byla využita otázka č. 9.

Hypotéza byla ověřena pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát.

1H₀: Mezi respondenty s vysokoškolským vzděláním a respondenty se středoškolským vzděláním nejsou rozdíly v názorech na multikulturní výchovu.

1H_A: Mezi respondenty s vysokoškolským vzděláním a respondenty se středoškolským vzděláním jsou rozdíly v názorech na multikulturní výchovu.

Tabulka č. 15: rozdíly v názorech na multikulturní výchovu

	Nepotřebná vzdělávací ob- last	Potřebná a pro- spěšná	Její cíle jsou neuskutečnitelné	
Vysokoškolské	4 (6,3)	42 (36)	26 (29,7)	72
Středoškolské	7 (4,7)	21 (27)	26 (22,3)	54
	11	63	52	126

Hodnota testového kritéria je $\chi^2=5,3$.

Stupně volnosti tabulky $f=2$.

Při hladině významnosti 0,05 je hodnota testového kritéria pro stupně volnosti $f=2$; $\chi^2_{0,05}(2)=5,991$.

Platí, že χ^2 je $< \chi^2_{0,05}$. Nelze tedy odmítnout nulovou hypotézu.

Lze tedy říci, že mezi vysokoškolskými a středoškolskými respondenty není významný rozdíl v postoji k multikulturní výchově.

Je tedy zřejmé, že obě skupiny mají stejné postoje k oblasti multikulturní výchovy.

Hypotéza 2

K ověření této hypotézy byla využita otázka č. 12.

Hypotéza byla ověřena pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

2H₀: Ženy i muži mají stejné zkušenosti s národnostními menšinami.

2H_A: Zkušenosti mužů a žen jsou rozdílné (ženy mají více dobrých zkušeností s národnostními menšinami než muži).

Tabulka č. 16: zkušenosti žen a mužů s menšinami

	Dobré zkušenosti	Špatné zkušenosti	
Ženy	22 (20,4)	26 (27,6)	48
Muži	9(10,6)	16 (14,4)	25
	31	42	73

Hodnota testového kritéria je $x^2=0,6$.

Stupně volnosti tabulky $f=1$.

Při hladině významnosti 0,05 je hodnota testového kritéria pro stupně volnosti $f=1$; $x^2_{0,05}(1)=3,841$.

Platí, že x^2 je $<x^2_{0,05}$. Nelze tedy odmítnout nulovou hypotézu.

Lze říci, že mezi zkušenostmi žen a mužů s národnostními menšinami nejsou významné rozdíly.

Hypotéza 3

K ověření této hypotézy byla využita otázka č. 7 a č. 10.

Hypotéza byla ověřena pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát.

3H₀: Mezi odpověďmi respondentů, kteří souhlasí se zařazením multikulturální výchovy do vzdělávání, a zároveň si myslí, že vzdělávání v oblasti multikulturální výchovy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin není souvislost.

3H_A: Mezi odpověďmi respondentů, kteří souhlasí se zařazením multikulturální výchovy do vzdělávání, a zároveň si myslí, že vzdělávání v oblasti multikulturální výchovy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin, je souvislost.

Tabulka č. 17: vztah zařazení a vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy

	Přispívá k lepšímu vnímání	Nepřispívá k lepšímu vnímání	
Souhlasí	55 (47)	10 (18)	65
Nesouhlasí	5 (13)	13 (5)	18
	60	23	83

Hodnota testového kritéria je $\chi^2=22,7$.

Stupně volnosti tabulky $f=1$.

Při hladině významnosti 0,05 je hodnota testového kritéria pro stupně volnosti $f=1$; $\chi^2_{0,05}(1)=3,841$.

Platí, že χ^2 je $>\chi^2_{0,05}$. Lze tedy odmítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu.

Lze říci, že mezi odpověďmi respondentů, kteří souhlasí se zařazením multikulturní výchovy do vzdělávání, a zároveň si myslí, že vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin je souvislost.

5.3 Vyhodnocení výzkumného šetření

- Velká většina respondentů má správné ponětí co je multikulturní výchova, k čemu má sloužit a jakých cílů dosáhnout.
- Společnost považuje multikulturalismus v dnešní době za velmi aktuální.
- Občané se ve většině shodnou na zařazení multikulturní výchovy do vzdělání, ale jen v 63 %.
- Slabá většina věří, že multikulturní výchova může pomoci při odstraňování rasismu.
- Pro polovinu lidí je multikulturní výchova potřebná, ale zároveň je také v popředí názor, že její cíle jsou těžko uskutečnitelné.

- Více než polovina respondentů si pod menšinou vybaví respekt ke kulturním a společenským normám, ale ve větší míře i převládají negativní názory a menšina je spojována s nelegálním pobytem a trestnou činností.
- Překvapující je, že skoro polovina respondentů nemá žádné zkušenosti s menšinami a jejich příslušníky. Problémem je převládající negativní zkušenosti nad těmi dobrými.
- Mezi účastníky šetření je většinový názor, že menšiny naší kulturu nijak neobohacují a majoritní skupina je diskriminována na jejich úkor.
- Vztahy k příslušníkům menšin, by se daly považovat se neutrální, většina uvádí, že by mohli být přáteli nebo sousedy. Jsou tu však i negativní vztahy a to, že by s menšinami nechtěli lidé žít ani v blízkosti a dokonce ani ve stejné zemi.

ZÁVĚR

Tématem diplomové práce byla multikulturní výchova v globalizovaném světě. Práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. v teoretické části se věnuje pozornost pojmům z oblasti multikulturní výchovy a multikulturalismu ve světě. V České republice není problematika multikulturní výchovy dostatečně zařazena do praxe, i když tu jsou pokusy zařadit multikulturní výchovu do vzdělání, které proběhly zařazením do školních osnov a objevují se ve stále větší míře. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol a drží se informacemi z odborné literatury.

Praktická část se zaměřovala na postoje veřejnosti k multikulturní výchově, zda má veřejnost ponětí o multikulturní výchově, jestli by ji zařadila do vzdělávání a jaký má celkový postoj k národnostním menšinám. Výzkum proběhl pomocí dotazníkového šetření.

Přínos pro praxi je významný z důvodu, že problematika multikulturní výchovy a multikulturalismu je velmi aktuální a neměli bychom nečinně přihlížet, ale měli bychom reagovat na aktuální změny ve společnosti a ve světě. Celý svět je ovlivněn globalizací a tím se stává i světem multikulturním a Česká republika by měla toto dění sledovat a adekvátně se mu přizpůsobovat a podle toho i jednat. Je to samozřejmě dlouhá procedura a začít by se mělo u kvalitní edukace na základních školách, ale i dospělí by neměli zůstat pozadu a vzdělávat se v oblasti multikulturalismu. Získali by tím větší přehled a možná by ustoupili od zakořeněných předsudků vůči menšinám. Dnes je to více než potřebné, kdy máme mnoho mezinárodních vztahů a kvůli migrační vlně z východu budeme do budoucna potřebovat vycházet s odlišnými kulturami.

Snad tato práce přispěje k rozšíření vědomí o problematice multikulturní výchovy a multikulturalismu. Svět se neustále rozvíjí a tato oblast se dostane do popředí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BALVÍN, Jaroslav. *Rubikova kostka Multikulturalita*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2007, ISBN 80-903727-2-4.
2. BALVÍN, Jaroslav. *Andragogika a filozofie, V aplikaci na romskou kulturu*. Praha: Hnutí R, 2011, ISBN 978-80-86798-15-8.
3. BALVÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006, ISBN 80-903727-0-8.
4. BANKS, James A. *An introduction to multicultural education*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon, 2008, ISBN 978-0-205-51885-2.
5. BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, ISBN 80-7325-020-9.
6. BAUMAN, Zygmunt. *Globalizácia*. Bratislava: Kalligram, 2000, ISBN 80-7149-335-X.
7. FREDRICKSON, George M. *Rasismus: Stručná historie*. Praha: BB/art, 2003, ISBN 80-7341-124-5.
8. GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve Střední Evropě*. Praha: G plus G, 1999, ISBN 80-86-103-23-4.
9. HLADÍK, Jakub. *Multikulturní výchova*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006.
10. HRADEČNÁ, Marie. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Katedra pedagogiky Univerzity Karlovy, 1998, ISBN 80-7184-015-7.
11. IVANOVÁ, Kateřina. *Multikulturní ošetřovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2005, ISBN 80-247-1212-1.
12. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0.
13. KALEJA, Martin. *Multikulturní výchova ve vzdělávání pedagogů základních škol*. Ostrava: ESF OP VK, 2013, ISBN 978-80-7464-446-7.
14. LUKAS, Josef. *Současný stav multikulturního vzdělávání a výuky v ČR*. Brno: Středisko integrace menšin Brno, Katedra psychologie FSS MU Brno.
15. LOUŽEK, Marek. *Masová imigrace*. Praha: Institut Václava Klause: 2016.
16. Mezikulturní programy. *Globální výchova a vzdělávání*. Praha: AFS, 1999.

17. z: <http://www.inkluzivniskola.cz/cizinec-v-bezne-tride-aneb-> MISTRÍK, Erich a kol. *Multikultúrna výchova v škole*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008, ISBN 978-80-969271-4-2.
18. MOREE, Dana. *Než začneme s multikultúrní výchovou*. Praha: Člověk v tísni, 2008, ISBN 978-80-86961-61-3.
19. MORVAYOVÁ, Petra. *Dvakrát měř, jednou řež: od multikultúrní výchovy ke vhledu*. Praha: Člověk v tísni, 2009, ISBN 978-80-86961-86-6.
20. PRŮCHA, Jan. *Interkultúrní psychologie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-280-5.
21. PRŮCHA, Jan. *Multikultúrní výchova: Příručka nejen pro učitele*. Praha: Triton, 2006, ISBN 80-7254-866-2.
22. PRŮCHA, Jan. *Multikultúrní výchova: Teorie-praxe-výzkum*. Praha: ISV, 2001, ISBN 80-85866-72-2.
23. PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
24. Příručka pro zaměstnance veřejné správy. *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR*. Praha: Multikultúrní centrum Praha, 2007, ISBN 978-80-239-9597-8.
25. SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 80-7363-022-2.
26. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-285-8.

Internetové zdroje:

27. BURYÁNEK, Jan. *Multikultúrní výchova v RVP* [online]. 2006, [cit. 2016-27-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/450/MULTIKULTURNI-VYCHOVA-V-RVP.html/>
28. Encyklopedie: *Multikulturalismus* [online]. [cit. 2016-27-02]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=7&tema=176>
29. Eurostat: *Asylum in the EU Member States* [online]. 2016, [cit. 2016-07-04]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>
30. Inkluzivní škola: *Kulturně standardní přístup* [online]. 2013, [cit. 2016-05-03]. Dostupné pedagogika/kulturne-standardni-pristup

31. Multipolis: *Jak moderně učit multikulturní výchovu?* [online]. [cit. 2016-27-02]. Dostupné z: http://multipolis.cz/jak_moderne_ucit_multikulturni_vychovu.aspx
32. Průřezová témata a čtenářství: *Multikulturní výchova* [online]. [cit. 2016-22-02]. Dostupné z: <http://www.ptac.cz/>
33. Týden: *Frustrování migranti dávají vinu USA* [online]. 2015, [cit. 2016-25-02]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/frustrovani-migranti-davaji-vinu-usa_355574.html
34. ZAJÍC, Jiří. *Multikulturní výchova-krok vpřed nebo omyl?* [online]. 2012, [cit. 2016-25-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/15579/MULTIKULTURNI-VYCHOVA---KROK-VPRED-NEBO-OMYL.html/>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: věk dotazovaných.....	50
Tabulka č. 2: pohlaví dotazovaných.....	51
Tabulka č. 3: vzdělání dotazovaných.....	51
Tabulka č. 4: velikost města, kde dotazovaní žijí.....	52
Tabulka č. 5: aktuální téma multikulturalismu.....	54
Tabulka č. 6: zařazení multikulturní výchovy do vzdělávání.....	55
Tabulka č. 7: multikulturní výchova a odstranění rasismu.....	56
Tabulka č. 8: potřebnost multikulturní výchovy.....	57
Tabulka č. 9: vnímání národnostních menšin.....	58
Tabulka č. 10: pojem národnostní menšina.....	59
Tabulka č. 11: zkušenosti s národnostními menšinami.....	60
Tabulka č. 12: obohacení kultury menšinami.....	63
Tabulka č. 13: diskriminace majoritní skupiny.....	64
Tabulka č. 14: vztah k příslušníkům národnostních menšin.....	65
Tabulka č. 15: rozdíly v názorech na multikulturní výchovu.....	66
Tabulka č. 16: zkušenosti žen a mužů s menšinami.....	67
Tabulka č. 17: vztah zařazení a vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy.....	68

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: věk dotazovaných.....	50
Graf č. 2: pohlaví dotazovaných.....	51
Graf č. 3: vzdělání dotazovaných.....	52
Graf č. 4: velikost města, kde dotazovaní žijí.....	53
Graf č. 5: aktuální téma multikulturalismu.....	54
Graf č. 6: zařazení multikulturní výchovy do vzdělávání.....	55
Graf č. 7: multikulturní výchova a odstranění rasismu.....	56
Graf č. 8: potřebnost multikulturní výchovy.....	57
Graf č. 9: vnímání národnostních menšin.....	58
Graf č. 10: pojem národnostní menšina.....	59
Graf č. 11: zkušenosti s národnostními menšinami.....	60
Graf č. 12: obohacení kultury menšinami.....	63
Graf č. 13: diskriminace majoritní skupiny.....	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Rešerše použité literatury

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník

Vážené dámy a pánové, jmenuji se Gabriela Procházková a studuji Univerzitu Tomáše Bati ve Zlíně, Fakultu humanitních studií. Obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. Tento dotazník je součástí mé diplomové práce na téma Multikulturní výchova v globalizovaném světě.

1. Věk

- a) 20-35
- b) 36-50
- c) 51-65
- d) 65 a více

2. Pohlaví

- a) Žena
- b) Muž

3. Vzdělání

- a) Základní
- b) Středoškolské
- c) Vysokoškolské

4. Velikost města, ve kterém žijete

- a) Méně než 10 000 obyvatel
- b) 11 000-50 000 obyvatel
- c) Více než 50 000

5. Čím se podle Vás zabývá multikulturní výchova?

6. Je podle Vás multikulturalismus aktuálním tématem naší společnosti?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

7. Souhlasíte se zařazením multikulturní výchovy do vzdělávání?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

- 8. Může podle Vás multikulturní výchova přispět k odstraňování rasismu, diskriminace, xenofobie nebo k rasovým předsudkům?**
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
- 9. Multikulturní výchova podle Vás je**
- a) Nepotřebná vzdělávací oblast
 - b) Potřebná a prospěšná
 - c) Její cíle jsou neuskutečnitelné
- 10. Myslíte si, že vzdělávání v oblasti multikulturní výchovy od základní školy přispívá k lepšímu vnímání národnostních menšin?**
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
- 11. Co si vybavíte pod pojmem národnostní menšina?**
- a) Nelegální pobyt
 - b) Trestná činnost
 - c) Ochota přizpůsobit se
 - d) Respektovat kulturní a společenské normy
- 12. Jaké máte zkušenosti s příslušníky národnostních menšin v ČR?**
- a) Dobré
 - b) Špatné
 - c) Žádné
- 13. Pokud máte zkušenost s národnostní menšinou, uveďte jakou konkrétně.**
-
-
- 14. Myslíte si, že menšiny obohacují kulturu naší země?**
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
- 15. Myslíte si, že majoritní skupina v naší republice je diskriminována na úkor menšin?**
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím

16. Vyberte z možností, která nejlépe vystihuje Váš vztah k příslušníkům národnostních menšin.

- a) Mohl by být životním partnerem
- b) Mohl by být mým sousedem
- c) Mohl by být můj přítel
- d) Neměl by žít v mé blízkosti
- e) Měl by žít v jiné zemi

Děkuji Vám za čas, který byl z Vaší strany věnován k vyplnění tohoto dotazníku.

PŘÍLOHA P II: REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

BALVÍN, Jaroslav. *Rubikova kostka Multikulturalita.*

Soubor příspěvků z Mezinárodní konference, 6. setkání národnostních menšin, 25. setkání Hnutí R 12. - 13. října 2006. V rámci setkání národnostních menšin proběhla mezinárodní konference na téma Multikulturalita, téma v současné době velmi aktuální a symbolem jednání se stala právě Rubikon kostka. Můžeme se zde dočíst různé názory a pohledy na multikulturalitu ze všech stran od mnoha zástupců národnostních menšin, delegátů z České republiky, Slovenska, Polska, Lotyšska a Ukrajiny.

BALVÍN, Jaroslav. *Andragogika a filozofie, V aplikaci na romskou kulturu.*

V této publikaci se dozvídáme významu filosofie pro život jednotlivce a rozvoje společnosti, metody výkladu filozofie, profesní etiky a filozofie výchovy pro studenty. Část je věnována filozofii výchovy a multikulturality, zde je rozebrána otázka multikulturality jako fenoménu dnešního světa a multidimenzální přístup k jejímu zkoumání.

BALVÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám.*

Sborník z Mezinárodní konference, 5. setkání národnostních menšin, 10. – 11. listopadu 2005. Základními tématy konference byly otázky identity národnostních menšin v majoritním prostředí společnosti, otázky identity romských komunit a jejich vztahu k majoritnímu prostředí. Metody, které se používají pro uchování a rozvoj identity menšin ve školách i ve volném čase a otázky identity ve vztahu k problematice integrace cizinců.

BANKS, James A. *An introduction to multicultural education.*

Banks se zde věnuje otázce multikulturní výchovy a její realizaci ve školním prostředí. V této publikaci se zabývá teorií i praxí. Ukazuje zde možnosti reformy a učebního plánu. Můžeme zde nalézt odpovědi na otázky týkající se teoretických, filozofických a praktických otázek v multikulturní výchově.

BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu.*

V této publikaci se můžeme seznámit se základními pojmy z multikulturalismu, věnuje se také filozofickým východiskům a přístupu mezirasovému a mezikulturnímu soužití v USA, Austrálii, Kanadě a Evropě. Navrhuje také východiska soužití Čechů a Romů.

BAUMAN, Zygmunt. *Globalizácia.*

Kniha od slovenského autora, ktorá sa zaoberá globalizáciou a jejimi dôsledkami pre ľudstvo. V publikácii sa venuje napríklad témam: sloboda pohybu a seburčenie spoločnosti, globálna hierarchia mobility, pohybu spoločnosti versus pohybu sveta a globálnymi zákonmi.

FREDRICKSON, George M. *Rasismus: Stručná história.*

V knihe sa autor zaoberá históriou rasizmu, popisuje históriu západného rasizmu od jeho nástupu až do súčasnosti. Prichádza s prvým uceleným srovnaním rasizmu založeného na farbe pleti v Amerike. Kniha končí rozborom vzostupu a pádu rasistických režimov.

GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve Střední Evropě.*

Tato publikace se opírá o historické, právní, mezinárodní a sociologické analýzy. Je zaměřena na vývoj a proměny etnických vztahů a postavení národnostních menšin u nás i v sousedních zemích.

HLADÍK, Jakub. *Multikulturní výchova.*

V těchto skriptech je vymezen pojem multikulturalismus a multikulturní výchova ve světě i v České republice. Velká část je věnována multikulturní výchově a jejímu vztahu k sociologii a kulturní antropologii.

Hradečná, Marie. *Vybrané problémy sociální pedagogiky.*

Tato publikace vymezuje práva dítěte. Spolu s dalšími autory se věnuje prevenci návykových látek ve školním prostředí. Část se také věnuje volnočasovým aktivitám dětí a usměrňováním těchto aktivit dospělými.

IVANOVÁ, Kateřina. *Multikulturní ošetrovatelství.*

První ucelená učebnice multikulturního ošetrovatelství. Seznámíme se zde s teoriemi, koncepty a východiskami kulturně shodné péče. Naučí stanovit potřeby, plánovat, realizovat a hodnotit ošetrovatelskou a zdravotní péči o pacienty odlišných etnik a kultur.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník.*

Slovník obsahuje asi tisíc hesel, které stručně a srozumitelně vysvětlují základní pojmy sociologie a souvisejících věd. U všech hesel jsou uvedeny anglické ekvivalenty.

KALEJA, Martin. *Multikulturní výchova ve vzdělávání pedagogů základních škol.*

Jedná se o studijní oporu, která je určena jako studijní materiál k předmětům Sociální a multikulturní aspekty primárního vzdělávání a Multikulturní výchova. Jednotlivé kapitoly obsahují obecné vymezení, podrobnější charakteristiku problému, diferenciaci a součástí jsou otázky a úkoly pro studenta.

LUKAS, Josef. *Současný stav multikulturního vzdělávání a výuky v ČR.*

Příspěvek je věnován tématu multikulturní výchovy. V první části jsou základní obecné důvody, které dokládají potřebu multikulturní výchovy, dále jsou vymezeny její cíle. Velká část je věnována problémům, spojenými se zaváděním multikulturní výchovy v České republice.

LOUŽEK, Marek. *Masová imigrace.*

Jedná se o nový sborník Institutu Václava Klause. V části A jsou texty z interního semináře IVK o ekonomických dopadech migrace. Ekonomika Stanislava Janáčková líčí masovou imigraci jako ekonomickou sebevraždu Evropy, Jan Skopeček argumentuje, že náklady na imigraci převyšují přínosy a jsou uvedeny další příspěvky různých autorů. V části B kniha přináší příspěvky ze semináře „Je masová imigrace podmínkou prosperity Evropy?“

MISTRÍK, Erich a kol. *Multikultúrna výchova v škole.*

Příspěvek k aktuálnímu tématu multikulturního přístupu ve výchově a vzdělávání. Vznikla na základě předchozích několika střetnutí odborníků v roce 2007. Můžeme zde nalézt hodnoty, definice, cíle a popis skupin.

MOREE, Dana. *Než začneme s multikulturní výchovou.*

Úvod příručky tvoří teoretické shrnutí základních směrů multikulturalismu a jejich vlivu na podobu multikulturní výchovy spojené s analýzou multikulturní výchovy jako průřezového tématu v rámcových vzdělávacích programech. Základem příručky je po-

tom text věnující se praktickému začlenění témat multikulturní výchovy do výuky pedagogů.

MORVAYOVÁ, Petra. *Dvakrát měř, jednou řež: od multikulturní výchovy ke vhledu.*

V příručce pro pedagogy najdeme podrobný rozbor současného pojetí multikulturní výchovy v rámcových vzdělávacích programech. Praktická část příručky obsahuje patnáct konkrétních aktivit založených na práci s příběhy s využitím různých forem textů.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie.*

Zde autor popisuje informace z vědecké oblasti, rozdíly mezi národy a kulturami a komunikace. Zabývá se jak teorií, tak i praxí. Můžeme zde nalézt poznatky z interkulturní psychologie v oblasti vzdělávání, zdravotnictví a managementu.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: Příručka nejen pro učitele.*

V této publikaci lze získat informace z oblasti multikulturní výchovy. Můžeme zde najít výzkumy ze zahraničí i z českého prostředí.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: Teorie-praxe-výzkum.*

Autor zde srovnává různé přístupy k řešení multikulturní výchovy a upozorňuje na nedostatečnou přípravu pedagogů na vykonávání aplikace multikulturní výchovy. Popisuje teoretický vznik a vývoj předsudků u dětí a také rozbor vztahů majorit a menšin.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník.*

Slovník obsahuje pojmy z pedagogiky, psychologie a dalších vědních oborů, které se neustále vyvíjí. Doplňuje zde základní pojmy o terminologický pohyb. Tento slovník je nezbytnou součástí studentů pedagogiky, sociálních oborů, novinářů, politiků.

Příručka pro zaměstnance veřejné správy. *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR.*

Návod pro zaměstnance veřejné správy v oblasti diskriminace, její různých podob, právního zakotvení antidiskriminačních opatření a jejich prosazování v praxi. Uvádí se zde příklady ze specifických oblastí diskriminace, například lidí s postižením.

SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovačci.*

V této publikaci nalezneme vysvětlení krize amerického tavícího kotlíku, doktrínu multikulturalismu. Sartori se zde věnuje otázce, co je dobrá společnost. Věnuje se analýze historického vývoje společnosti, pluralitní společnosti.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu.*

Konkrétní program výchovy dětí a mládeže k toleranci a proti rasismu. Informace o národnostních menšinách a zvycích etnik. Jsou zde výsledky výzkumu postojů mládeže základních a středních škol, vytváření modelových situací neporozumění a xenofobie pomocí interaktivních her.